

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Факультет психології

Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

На правах рукопису

Денисенко Тетяни Сергіївни

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОЇ
МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня: магістр

за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

галузі знань 23 Соціальна робота

за освітньо-науковою програмою «Соціальна педагогіка»

Рівень вищої освіти: другий

Науковий керівник:

Кандидат психологічних наук, доцент

Удовенко Юлія Миколаївна

Допустити до захисту в ДЕК

Кафедра соціальної реабілітації

та соціальної педагогіки

Завідувач кафедри соціальної реабілітації

та соціальної педагогіки

доктор педагогічних наук, професор

Чернуха Н.М.

(підпис)

Київ - 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	6
1.1 Огляд проблеми підготовки сучасної молоді до сімейного життя з урахуванням ситуації війни в Україні.....	6
1.2 Український досвід дослідження та підготовки молоді до сімейного життя.....	16
1.3 Міжнародні дослідження та програми підготовки молоді до сімейного життя.....	26
Висновки до розділу 1.....	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ	38
2.1 Опис вибірки та методів дослідження.	38
2.2 Аналіз потреб сучасної молоді у підготовці до сім'ї за результатами авторської анкети.	45
2.3 Визначення необхідних соціально-педагогічних умов підготовки сучасної молоді до сімейного життя за результатами інтерв'ювання експертів.	57
Висновки до розділу 2.....	61
РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТУВАННЯ ТА АПРОБАЦІЯ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ.....	63
3.1. Розробка авторської моделі підготовки сучасної молоді до сімейного життя.....	63
3.2 Результати апробації авторської моделі підготовки до сімейного життя серед молоді.	73
3.3 Результати апробації авторської моделі підготовки сучасної молоді до сімейного життя серед експертів.....	76
Висновки до розділу 3.....	78
ВИСНОВКИ	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність: Наразі велика кількість пар розлучається протягом декількох років після укладення шлюбу. Нестабільність молодих родин пов'язана з надмірними очікуваннями, що мають партнери відносно один одного, та ілюзією, що всі їх потреби будуть безсумнівно задовольнятися. Ідеалізація шлюбу, в поєднанні з нестачею навичок вирішувати конфлікти та низькою духовно-моральною цінністю родини в сучасному світі, призводить до невдоволення партнером та тенденції вирішувати проблеми шляхом уникання труднощів.

Для того, щоб зменшити кількість розлучень необхідні з'ясування потреб молоді у підготовці до сімейного життя та створення соціально-педагогічних програм по вдосконаленню навичок вирішувати конфлікти, шукати компроміси, брати на себе відповідальність тощо. В умовах війни проблема підготовки до сімейного життя набуває нових особливостей. Актуальними стають питання підтримки відносин на відстані специфіки шлюбу з військовими обох статей, неочікуваної поведінки партнера в критичних ситуаціях та під впливом стресу.

Об'єкт дослідження: підготовка молоді до сімейного життя.

Предмет дослідження: специфіка соціально-педагогічних умов підготовки сучасної молоді до сімейного життя, в тому числі з урахуванням ситуації війни в Україні.

Мета дослідження: з'ясувати потреби сучасної молоді у підготовці до сімейного життя та визначити необхідні соціально-педагогічні умови для підготовки.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати теоретико-методологічні підходи щодо підготовки сучасної молоді до сімейного життя та забезпечення необхідних соціально-педагогічних умов.
2. З'ясувати потреби сучасної молоді у підготовці сімейного життя.

3. Визначити специфіку необхідних соціально-педагогічних умов у підготовці сучасної молоді до сімейного життя, в тому числі з урахуванням ситуації війни в Україні.
4. Спроекувати модель підготовки сучасної молоді до сімейного життя та апробувати її серед молоді та експертів з питань підготовки молоді до сімейного життя.

Вибірка емпіричного дослідження: 50 осіб, неодружена молодь 18 – 25 років, що є студентами бакалаврату та магістратури різних спеціальностей.

Теоретичні методи дослідження: аналіз, порівняння, класифікація, робота з науковою літературою.

Емпіричні методи дослідження:

- Авторська анкета для молоді щодо з'ясування потреб сучасної молоді у підготовці сімейного життя.

- Інтерв'ювання спеціалістів Державного інституту сімейної та молодіжної політики щодо визначення необхідних соціально-педагогічних умов підготовки сучасної молоді до сімейного життя.

- Фокус група для молоді та експертів щодо апробації моделі підготовки сучасної молоді до сімейного життя.

Методи обробки даних: описові статистики, якісний аналіз, Т-критерій Вілкоксона.

Теоретичне значення дослідження: було систематизовано результати досліджень вітчизняних та зарубіжних авторів, а також соціально-педагогічних програм підготовки молоді, що направлені на укріплення їх майбутнього шлюбу. При розгляді умов підготовки студентів до сімейного життя було враховано проблеми, що характерні саме для воєнного часу: відносини на відстані, неможливість гармонійно поділити обов'язки між членами родини, некоректна поведінка партнера в умовах небезпеки тощо.

Практичне значення дослідження: розроблено авторську анкету для з'ясування потреб сучасної молоді у підготовці сімейного життя. Методика дозволяє виявити, якого аспекту соціально-педагогічної підготовки до

гармонійного шлюбу не вистачає: загально соціального, морального, психологічного, правового, господарсько-економічного чи естетичного. Виокремлення домінуючого аспекту дозволяє швидше підібрати потрібні заходи, направлені на формування навичок та здобуття знань, необхідних для сімейного життя.

Розробка та апробація серед молоді та експертів з відповідних питань авторської моделі підготовки сучасної молоді до сімейного життя дозволила довести її ефективність. Запропоновану модель можна використовувати на практиці як покрокову програму формування навичок підтримки гармонійних стосунків в майбутньому шлюбі у студентів бакалаврату та магістратури. Практичне значення авторської моделі підготовки сучасної молоді до сімейного життя підтверджується експертними оцінками спеціалістів Державного інституту сімейної та молодіжної політики.

Апробація дослідження. Основні положення дослідження підготовлено до висвітлення на IV Всеукраїнському форумі із міжнародною участю «Дитина у тривожному середовищі: розвивальні і відновлювані практики» (31.05 – 01.06. 2023 року, м. Київ) та II Всеукраїнському круглому столі «Партнерство з закладами освіти та соціальними інституціями в контексті визначення соціальних та ціннісних орієнтацій сучасної молоді» (29.05. 2023 року, м. Київ).

Структура роботи: Робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Основний зміст роботи викладено на 81 сторінці. Загальний обсяг роботи складає 90 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

1.1 Огляд проблеми підготовки молоді до сімейного життя з урахуванням ситуації війни в Україні.

Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Дучимінська Т. І. та Магдисюк Л. І. розглядають готовність до шлюбу як «інтегроване психологічне утворення, яке включає стійку позитивну мотивацію шлюбу, актуалізацію знань, умінь і навичок особи, особистісні якості сім'янина, здатність до емпатійного розуміння партнера, конструктивну поведінку в сім'ї», а також як «процес та результат діяльності» [28, с. 7].

Гончарук М. С. розглядає готовність до сімейного життя як завершену статеву ідентифікацію, успішне засвоєння гендерних ролей та «оволодіння стереотипами чоловічої і жіночої поведінки». Чоловік та жінка, за цим твердженням, повинні мати характерні для їх гендеру потреби, цінності, моделі поведінки. Визначеність та відповідність гендерних ролей забезпечує психологічну сумісність партнерів та їх комфортне перебування в шлюбі один з одним [10, с. 1].

Костю С. Й. та Митрюк В. Ю. характеризують готовність молоді до сімейного життя як можливість гармонійного переходу від стосунків, що ґрунтуються на емоціях та почуттях, до подружніх взаємин, що регламентуються обов'язками, правилами та зазвичай супроводжуються труднощами [20, с. 51].

Радчук В. М. визначає готовність до сімейного життя як «цілісне інтегративне психологічне утворення, що забезпечує особистості успішне входження в сімейне життя та її реалізацію, що має власну структуру з функціональними зв'язками між компонентами». Спроможність людини вступити в шлюб та побудувати гармонійні подружні стосунки є складовою особистісної зрілості чоловіка та жінки [36, с. 7].

Сіданіч І. Л. та Белодєд Я. П. вважають, що на готовність молоді до створення та підтримання стабільної гармонійної сім'ї впливають:

- Внутрішні фактори, тобто мотивація створення родини, «психологічна сумісність партнерів, шлюбно-сімейні домагання», особистісні характеристики партнерів, зокрема тип темпераменту, здатність до розуміння почуттів іншого, бажання та вміння брати відповідальність.

- Зовнішні фактори, тобто особливості побудови відносин від їх початку, фінансова забезпеченість партнерів, вплив з боку родичів та друзів жінки та чоловіка, орієнтація на ідеали та поради, що транслюються ЗМІ [38, с. 5].

Овод Ю. В. та Венцеславська Т. І. виокремлюють такі компоненти психологічної готовності:

- Мотиваційний, що характеризується наявністю високої позитивної мотивації до створення сім'ї.

- Емоційний, що складається з вміння керувати власними емоціями, вибачати недоліки партнера, визнавати та враховувати свої помилки.

- Когнітивний, що стосується володіння знаннями щодо психологічних, правових, соціальних основ та особливостей функціонування сім'ї.

- Поведінковий, що включає навички доброзичливого спілкування, ефективної взаємодії, виховання дітей та організації побуту [31, с. 155].

Бацилєва О. В., Астахов В. М. та Пузь І. В. наводять такі компоненти готовності до подружнього життя:

- Соціально-рольовий, тобто наявність спільних інтересів та емоційної забарвленості стосунків, готовність вирішувати проблемні питання, значимість батьківства, інтимних стосунків, соціальної активності.

- Особистісний, тобто цінування любові, бажання брати відповідальність, наявність довіри до партнера та бажання про нього піклуватися, впевненість у своїх почуттях [1, с. 68].

Кляпець О. Я. та Ларіна Т. О. описують такі аспекти готовності до сімейного життя як:

- Соціальний, що стосується рівноправності партнерів, їх рольової обізнаності, усвідомлення відповідальності за себе, партнера та дітей, розуміння своїх прав та обов'язків, наявності можливості матеріально забезпечити свою сім'ю.

- Етико-психологічний, що характеризується наявністю адекватних уявлень про шлюб та здорові стосунки, ідентифікацією себе як чоловіка або дружини, батька або матері, а також вміннями створювати сприятливий клімат в сім'ї, працювати над власними почуттями та цінувати внески партнера.

- Сексуальний, що забезпечується наявністю еротичних переживань, потягу та сексуальних відчуттів, довірою між партнерами, бажанням розділити задоволення та виховати спільних дітей, а також слідуванням культурі статевого спілкування та розумінням будови людського тіла.

- Фізіологічний, що пов'язується з можливістю відносно безпечного дітонародження [18, с. 17].

Ковальов С. пропонує виокремити дещо інші аспекти готовності до сімейного життя. Серед них:

- Морально-психологічна готовність, що включає в себе розуміння механізмів побудови та підтримки здорових, гармонійних стосунків, вміння знаходити компроміси та вирішувати проблемні питання.

- Соціальна готовність, що стосується усвідомлення цінності родини та важливості реалізації в подружніх стосунках, бажання брати відповідальність за благополуччя членів своєї сім'ї.

- Правова готовність, що складається з обізнаності в законодавчих аспектах шлюбу та суспільних нормах, які регулюють сімейне життя, розуміння прав та обов'язків себе як чоловіка та дружини, а також інших членів родини.

- Педагогічна готовність, що характеризується наявністю достатніх знань та навичок для виховання своєї дитини як гідних членів суспільства, прагненням вдосконалюватися як батько та мати.

- Сексуальна готовність, що складається з розуміння будови та функціонування репродуктивних органів людини, знання етики міжстатевих відносин, прагнення вступати в сексуальні стосунки з партнером за умови взаємного бажання.

- Господарсько-економічна готовність, що включає в себе вміння організувати та розподіляти між членами сім'ї побутові, фінансові та інші обов'язки відповідно до можливостей кожного з них [25, с. 68].

Колбіна Л. А. та Паскаль О. В. визначають, що підготовка до сімейного життя є комплексом «методів, спрямованих на становлення позитивних установок на збереження і зміцнення сім'ї, формування ціннісних орієнтацій на створення сім'ї тощо» [19, с. 76].

Фіцула М. М. пропонує такі аспекти підготовки до сімейного життя:

- Загальносоціальна підготовка передбачає отримання освіти, фаху, знайдення роботи, вміння самотужки фінансово забезпечувати сім'ю, усвідомлення відповідальності за її благополуччя, а також розуміння сутності шлюбу, своєї ролі в ньому, його важливості для самореалізації особистості та розвитку суспільства [7, с. 26].

- Моральна підготовка стосується серйозності ставлення до створення своєї сім'ї, готовності відноситись до її членів з розумінням, терпеливістю та добротою, наявності бажання турбуватися про близьких, а також, для деяких молодих людей, слідування релігійним нормам.

- Правова підготовка складається з ознайомлення з основними статтями сімейного кодексу, усвідомлення власних прав, обов'язків та факту неприпустимості деяких форм поведінки, визнання рівноправності, незалежно від фінансових можливостей, походження, соціального статусу шлюбного партнера.

- Господарсько-економічна підготовка включає здобуття побутових навичок, вміння організувати сімейний бюджет та раціонально витратити гроші, рівномірний розподіл обов'язків в родині, відкидання стереотипів про жіночі та чоловічі обов'язки в сімейному житті.

- Естетична підготовка характеризується ознайомленням з «естетикою міжстатевих стосунків», оволодінням правилами міжособистісного та сімейного етикету, вмінням організовувати культурне дозвілля, відпочинок та сімейні свята, бажанням розвивати родинні традиції.

- Психологічна підготовка відповідає вмінню підтримувати та емоційно розвантажувати партнера, створювати сприятливим психологічний клімат, співпереживати, адаптуватись до особистісних якостей та звичок чоловіка та жінки, дітей, проявляти гнучкість, проте зберігаючи власні межі допустимого та піклуючись про свій стан.

- Інтимно-сексуальна підготовка включає формування сексуальної культури, відкритість до почуттів, здатність переживати потяг до партнера та задоволення від статевого акту з ним, а також слідування гігієнічним нормам та правилам безпеки.

- Батьківська підготовка характеризується усвідомленням цінності дітонародження, розумінням впливу дітей на особливості сімейного життя, наявністю відповідальності за рішення народити та виховати нового члена суспільства [41, с. 212-213].

Магдисюк Л. І. та Демчук В. Б. стверджують, що готовність до батьківства включає в себе розуміння потреб дитини та своєї ролі в їх задоволенні, усвідомлення відповідальності за життя, здоров'я, повноцінний розвиток нового члена суспільства, а також безпосередню реалізацію відповідних функцій піклування, утримання, виховання, навчання, стимулювання тощо. Треба зазначити, що наявність у молоді мотивації народити та виростити дитину не завжди відповідає реальній готовності бути батьками [26, с. 69].

Хавула Р. вважає, що психологічна готовність до батьківства є внутрішньою позицією особистості, що включає в себе ставлення до майбутньої або реальної дитини, оцінку себе як батька та мати, уявлення щодо батьківської ролі та батьківства загалом [42, с. 247].

Гур'янова Т. виокремлює такі аспекти готовності до материнства у молодих жінок:

- Мотиваційний, що стосується наявності мотивів та бажання народити дитину, почуттів відповідальності та обов'язку.
- Оціночний, що характеризується обмірковуванням та аналізом власної підготовленості до материнства, ідентифікацією себе з роллю матері.
- Емоційний, що стосується позитивного сприйняття материнства, комфортності думок про вагітність, народження та виховання дитини.
- Операційний, що відповідає високому рівню материнської компетентності, тобто наявності знань та навичок, необхідних для догляду за дитиною.
- Регуляційний, що стосується вміння молодої жінки впоратись зі змінами способу життя [26, с. 68].

Готовність до батьківства формується в декілька етапів:

- Протягом дошлюбного періоду та перебування в шлюбі до народження дитини наявне розуміння сутності батьківства, що включає в себе емоційні образи, «планування способу життя в умовах батьківства», уявлення щодо власних дій, пов'язаних з роллю батька та матері. На даному етапі чоловік та жінка замислюються, чи хочуть вони мати дитину в майбутньому, та на які зусилля вони готові заради цього.
- Після запліднення намічається, а з народженням дитини затверджується необхідність безпосереднього здійснення батьківських функцій, взяття на себе відповідальності. Це вже не уявлення людини про те, якою буде дитина, як сама людина буде її доглядати, який внесок буде робити партнер, а реальність, що може не співпадати з образами та плануванням теоретичного етапу [2, с. 102].

Усвідомлене ставлення молоді до батьківства включає в себе такі компоненти:

- Ціннісні орієнтації сімейної пари, від яких залежать мотиви народження та способи виховання дітей. Батьки повинні розуміти, що діти

будуть брати з них приклад та формувати власну ціннісну систему відповідно до ієрархії цінностей важливих дорослих.

- «Батьківські установки та сподівання», які стосуються сприйняття своєї ролі батька та матері, а також готовності спілкуватися з дитиною, підтримувати її. Молодь потребує визнання своїх батьківських ролей та відповідного ставлення з боку оточуючих. Також вона має певні очікування стосовно поведінки та почуттів дитини та партнера.

- Батьківське ставлення, що охоплює емоційні переживання, що викликає дитина, поведінку молоді під час взаємодії з сином чи донькою, а також особливості сприймання своєї дитини та інтерпретації її дій. Позитивне батьківське ставлення включає прийняття, прагнення контакту, визнання індивідуальності та свободи дитини.

- Батьківські почуття, до яких входить прив'язаність, турботливість, чуйність, повага. Для того, щоб забезпечити їх підтримку, незважаючи на періодичні проблеми з партнером та дітьми, молоді варто розвивати здатність до розуміння почуттів інших, адекватного вираження власних емоцій та самоаналізу.

- Батьківські позиції, тобто свідомі погляди на виховання дитини. Позитивними можна вважати такі батьківські позиції, які скореговані під індивідуальні особливості дитини та обрані на базі прогностичної оцінки наслідків такої форми взаємодії з дитиною.

- Батьківська відповідальність стосується усвідомлення своєї ролі у становленні особистості дитини, розумінні, що від того, як виховувалась людина, залежить її успіх в майбутньому, відношення з іншими людьми, самооцінка тощо. Важливо, щоб молодь більше орієнтувалась на відповідальність перед власною совістю, ніж на соціальний осуд.

- Стиль сімейного виховання, що є поєднанням ціннісних орієнтацій та поглядів на виховання обох батьків, їх установок та сподівань, ставлень до дитини та батьківських позицій, емоційних почуттів та відповідальності за благополуччя родини [3, с. 36-40].

Христенко О. М. зазначає, що під час війни сім'я та близькі люди є одною з найбільших цінностей в житті молоді, як то власне життя та рідна домівка [44, с. 101].

Пірен М. передбачає, що під час воєнного положення сім'ї переживають кризові стани та багато з них потребують втручання соціальних працівників. Особливо це стосується молодих сімей, що і так не мають стабільності у відносинах. Війна впливає на виникнення фінансової, моральної та емоційної незадоволеності. Наприклад, перешкоджає знайденню роботи з рівнем зарплати, на який можливо утримувати сім'ю, та вимагає відкладення дітонародження через небажаність вразливості жінки в і так складні часи [33].

Питання житла також залишається невирішеним через нестачу коштів та ризикованість придбання домівки. На початковому етапі розвитку нової сім'ї дуже небажане втручання критично налаштованих родичів. Війна ж часто вимагає поселення молодого подружжя разом з батьками, через що виникають складнощі з уникненням негативного впливу старших родичів, встановленням кордонів, самостійністю пари. Причиною необхідності сумісного життя стають зниження рівня зарплат та втрата роботи молоді, через що є фінансово неможливою оренда квартири, руйнація власного майна подружжя, а також переселення з більш небезпечних регіонів [33].

Сидоренко С. В. підтверджує, що небажання вступати у шлюб та велика кількість розлучень серед молоді під час озброєного конфлікту виникають як наслідок недостатнього рівня доходів, неможливості знайти гідне робоче місце, незабезпеченості житлом та тимчасової загальної низької якості життя в країні [39, с. 66].

Столярчук А. С. вважає, що сімейні відносини, які приносять задоволення та позитивній настрій, є дуже важливими для психологічного благополуччя молоді під час війни. Якщо ж чоловік та жінка перебувають у шкідливих стосунках з хронічними та деструктивними, тобто не направленими на пошук вирішення проблем, конфліктами, а також постійною

загрозою розлучення, то стрес від воєнного конфлікту може поглиблюватись та завдавати шкоди психологічному здоров'ю партнерів [40].

Ратушна Т. О. стверджує, що війна стає причиною зміни духовного світу людей, їх життєвих принципів та орієнтирів, ціннісної системи. Після укладення шлюбу чоловік та жінка перестають ідеалізувати один одного, дізнаються про ті сторони особистості партнера, що були непомітні при роздільному проживанні, а також самі перестають намагатися виглядати краще, ніж вони є насправді. Тобто, навіть в спокійні часи на початку сімейного життя людина виявляється трохи іншою, ніж очікувалось. А в воєнні часи зміни партнера можуть бути несподіваними, кардинальними та дуже неприємними [37, с. 64].

Кара А. наголошує на проблемі соціально сирітства під час війни. Українські сім'ї вимушені віддавати дітей через неможливість їх годувати, лікувати та забезпечувати іншим необхідним. Неочікувана кризова ситуація приводить до того, що молоде подружжя, за відсутності допомоги з боку матеріально забезпечених батьків, більше не може заробити достатньо коштів для задоволення потреб дитини. Особливо це стосується немовлят, яких залишають у лікарнях після народження [16, с. 114].

За відсутності повноцінної батьківської готовності, нестача фінансів сприймається молодими батьками як безумовне показання до відкладення виховання дітей, навіть за умови того, що вони вже народжені. Адже молоді батьки планували вагітність до війни та не розраховували на зміну умов на певному строку вагітності. Тому для профілактики соціального сирітства впроваджується соціальна та соціально-педагогічна допомога внутрішньо переміщеним особам та іншим незахищеним сім'ям [16, с. 115].

Недавня Н. вказує на проблему виникнення великої кількості дистантних сімей під час війни. Це такі сім'ї, члени якої не проживають разом та знаходяться на значній відстані один від одного. Через це руйнуються внутрішні родинні зв'язки, сім'я не може повноцінно виконувати свої функції. В таких сім'ях часто немає розподілу обов'язків, як то один партнер заробляє

гроші, а інший виховує дітей та вирішує більшість побутових питань, або кожний займається окремими аспектами заробляння, виховання та побуту. Через виникає більше навантаження на кожного з партнерів [29, с. 131].

Наприклад, чоловік, що залишається в українському місті вимушений заробляти гроші на утримання себе та старшого сина, що очо навчається на другому курсі, тому, за законом, може розраховувати на матеріальне забезпечення з боку батька до закінчення бакалавра, але не може виїхати закордон. Деяку суму чоловік надсилає жінці та молодшій донці. Також він повинен вирішувати ті побутові питання, які не можна доручити сину, та іноді впливати на його остаточне становлення як гідної особистості.

Жінка закордоном також працює, щоб утримувати себе та молодшу доньку, адже коштів, що надсилає чоловік, не вистачає. Їй доводиться самостійно виховувати дівчинку, вирішувати питання з її навчанням у школі, займатися побутовими проблемами, які не можна доручити донці. Також треба самотужки розбиратися зі всіма нюансами перебування біженців закордоном. В результаті, обидва партнери мають більше різноманітних обов'язків, коли знаходяться в різних містах, ніж коли можуть розподілити їх при сумісному проживанні [29, с. 131].

Також, нещодавно одружена молодь в дистантних сім'ях не проходить необхідної адаптації один до одного. Такі пари не виробляють власний стиль сімейного життя, відносини мають формалізований характер. Коли партнери знаходять можливість зустрітися, то на побаченні їм важко налагодити живе, емоційне спілкування, адже вони звикли бачити один одного по відеозв'язку та ділитися обставинами життя по переписці. Якщо в такому шлюбі народжується дитина, то вона звикає до моделі сім'ї без батька [8].

1.2 Український досвід дослідження та підготовки молоді до сімейного життя.

В емпіричному дослідженні Грись А. М. на вибірці 15-17 річних осіб було виявлено, що переважна більшість молодих людей обох статей вважають, що шлюб дозволяє жити поряд з коханим та коханою, народжувати дітей, а також сприяє знайденню сенсу життя, гармонізації та стабільності статевих стосунків. Проте, молоді чоловіки переймаються, що сімейне життя завадить їх кар'єрному розвитку, призведе до хронічної нестачі грошей та сумнівах у собі. Молодь обох статей виокремлює наявність взаєморозуміння між партнерами як необхідну умову існування сімейних стосунків [11, с. 5].

Цікавою є думка молоді відносно того, хто повинен бути головою родини. Досліджувані чоловічої статі висловились, що і їх батьківській сім'ї лідером був батько. Вони самі також хочуть вирішувати основні питання в своїй майбутній родині. Однак, дівчата вважають, що в їх батьківській сім'ї головною була мати. Вони також зазначають, що не хочуть повторювати цей досвід та прагнуть вийти заміж за сильного чоловіка, що буде лідером в їх родині [11, с. 5-6].

Щодо образів ідеальних шлюбних партнерів, то досліджувані дівчата хочуть бачити поряд с собою чуйну, добру, чесну, розумну людини з добрим почуттям гумору. А хлопці вважають, що дружина обов'язково повинна добре готувати та вирішувати побутові проблеми. Також вона повинна любити та піклуватись про дітей та жінок. Зрозуміло, що такі вимоги та очікування не завжди можуть бути задоволені. Через це виникатиме розчарування у партнері та загалом подружньому житті [11, с. 6].

Молодь вважає, що основними обов'язками чоловіка є матеріальне забезпечення родини, турбота про членів сім'ї та прийняття важливих рішень. Тоді як жінка повинна вирішувати господарські питання та підтримувати свого чоловіка. Обидва партнери мають виховувати дітей. Ідеалізовані уявлення про майбутнього чоловіка та жінку свідчать про недостатню готовність до реального шлюбу [11, с. 6].

Міненко О. О. в ході дослідження психологічної готовності до сімейного життя українських студентів 16-18 років встановила, що сучасна молодь має низьку готовність до шлюбу та недостатньо сформовані просімейні цінності. Студентам не вистачає здібностей до емпатії та у них спостерігається неадекватна самооцінка. Ними не цінуються чесність, відповідальність за родину та терпимість до недоліків партнера. З позитивного, сучасна молодь має адекватні показники егоцентризму [27].

Проте, Журавльова Л. та Халетський О. М. за результатами емпіричного дослідження молоді 18-20 років з'ясували, що 93,4% досліджуваних мають середній та високій рівень готовності до шлюбу. Наявні гендерні відмінності: жінки майже вдвічі частіше мають високий рівень. Крім того, було виявлено прямі зв'язки між готовністю до сімейного життя та емоційний інтелектом, прагненням до компромісів, співпраці та пристосування, а також обернені з прагненням до суперництва. Високий та середній рівні готовності до шлюбу також супроводжуються у молоді позитивними уявленнями про майбутню сім'ю [14].

Крижановська Л.Г та Скориніна-Погребна О.В. підтверджують дані проте, що жінки мають вищу готовність до сімейного життя. Дослідники виявили, що 46% молодих людей легко розуміють почуття та емоції партнера, 29% мають невеликі труднощі з емпатією, а 25% – суттєві проблеми з емоційним інтелектом. Також було виявлено, що 21% досліджуваних втомлюються від спілкування з партнером. Однак, більшість молодих людей все ж таки отримують задоволення, навіть терапевтичний ефект від спілкування з чоловіком та жінкою [22].

Було з'ясовано, що негативний емоційний стан в шлюбі зазвичай є наслідком таких проблем, як: дошлюбна вагітність, нестача грошей та часу на себе, критика партнера родичами та друзями, хибне трактування мотивів вчинків партнера [22, с. 113].

Дейниченко Л. М. та Качило А. Е. в дослідженні на вибірці молоді 19-25 років з'ясували, що наявні суттєві відмінності у відношенні до шлюбу у

чоловіків та жінок. Юнаки менше прагнуть до створення власної сім'ї, а також більше орієнтуються на батьківський шлюбний досвід та прагнуть бачити своєю дружиною жінку, схожу на матір. Представники обох статей надають перевагу традиційній моделі сім'ї, де основні рішення приймає чоловік. Проте, юнаки прагнуть до цього трохи менше: третина вважає, що роль голови сім'ї визначається ситуацією та обставинами [12, с. 104-106].

Нестеренко О. М., спираючись на результати дослідження готовності до сімейного життя молоді 17-25 років, робить висновки про те, що більшість молодих людей вмотивовані вирішувати конфліктні ситуації в подружніх стосунках. Проте, вони сильно переймаються через можливість отримання негативного результату обговорення проблем, через що можуть уникати відвертої розмови щодо проблем сімейного життя [42, с. 95-96].

Також було виявлено, що третина досліджуваних, до якої входять одні чоловіки, має низьку потребу у спілкуванні з партнером. Така гендерна відмінність може призводити до непорозуміння подружжя, адже відсутність ініціативи у спілкуванні з боку чоловіка на початкових етапах шлюбу може сприйматися жінкою як ознака нелюбові. Крім того, мовчання призводить до неможливості вирішувати проблемні питання, що з часом може призвести до розлучення [42, с. 95-96].

Щодо готовності молоді виконувати функції сімейного партнера, то половина досліджуваних показали достатній рівень, а друга половина – задовільний. До переліку функцій входить створення сприятливого клімату в сім'ї, побудова теплих стосунків між партнерами, а також з дітьми та іншими родичами, гармонійний розподіл та якісне виконання побутових завдань, ведення обопільно приємного та бажаного інтимного життя в межах пари. За результатами дослідження у молоді немає повної готовності до сімейного життя, але доступний розвиток чоловіка та жінки як партнерів по мірі побудови відносин [42, с. 95-96].

Прокопенко Н.С. та Тертична Н.А. дослідили молодь до 23 років та виявили, що 30% досліджуваних не мають батьківської готовності. Після

заклучення шлюбу вони хочуть пожити для себе та готові відкласти народження дітей на майбутнє. При цьому, вони не бачать сенсу заводити більше одного нащадку. Треба зауважити, що дослідження проводилось вже після початку повномасштабного вторгнення в країну, що могло суттєво вплинути на плани молодих сімей [35, с. 27-28].

Однак, 63% досліджуваних повідомили про бажання мати 2 або 3 дітей. А 7% хочуть народити якомога більше нащадків. В ході дослідження не було передбачено з'ясування мотивів дітонародження та застосування додаткових методик для визначення готовності до батьківства. Тому не можна бути впевненими, що бажання мати велику кількість дітей відображує реальну спроможність їх забезпечення та виховати, а не інфантильний підхід до народження [35, с. 28].

Логвінова Д. та Коломоєць А. виявили, що високий готовності до сімейних стосунків у молодих жінок пов'язаний з низьким прагненням до естетичної насолоди на пізнання. Зацікавленість у творчості, мистецтві та отриманні нових знань заміщується інтересом до міжособистісних стосунків. Жінки, що готові вступити у шлюбні відносини, краще контролюють себе, реалістичніше дивляться на вимоги до чоловіків та мають нижчий рівень домагань. Вони схильні прислуховуватись до інтуїції та мають високу здатність до емпатії [24, с. 515].

Щодо молодих чоловіків, то готовність до сімейних стосунків пов'язана у них з життєвою мудрістю, тобто переглядом власних вчинків та змінами ціннісної системи. Готові до шлюбу хлопці мають вищі вимоги як до себе, так і до оточуючих людей, нетерпимість до недоліків. Крім того, вони не схильні прислуховуватися до власної інтуїції та менше здатні до відкритості та довірливості під час комунікації. Виходить, що готовий до сімейних стосунків молодий чоловік схильний до аналізу свого життя, вимогливий, раціональний та закритий [24, с. 516].

Дзюбенка О. емпірично довела, що наявні відмінності в уявленнях про подружнє життя у молоді, що виховувалась в повних та неповних сім'ях. 53%

молодих чоловіків, що зростали у сім'ях з обома батьками, вважають, що вони повинні повністю фінансово утримувати родину. А 40-43% зазначили, що виховання дітей та підтримання сімейної культури є обов'язками дружини. Інша половина досліджуваних хлопців з повних сімей виступає проти гендерних стереотипів [13, с. 94].

Серед молодих жінок, що виховувались в повних сім'ях, 73% вважають, що дітей повинні виховувати обидва батьки, 47% розраховують на матеріальне забезпечення, а 33% стверджують, що жінка відповідальна за емоційний клімат в сім'ї [13, с. 94].

У молоді, що виховувалась в неповних сім'ях, очікування відносно обов'язків партнерів зовсім інші. Серед хлопців із розлучених сімей лише третина готові фінансово утримувати родину, приймати важливі рішення та організувати відпочинок. 80% вважають виховання дітей лише жіночим обов'язком, 60% відсотків не можуть самостійно планувати розваги, 50% хочуть, щоб гроші заробляла дружина. Тобто, їх жінка повинна займатися дітьми та організацією дозвілля та робити матеріальний внесок в сімейний бюджет [13, с. 95].

80% дівчат із розлучених сімей вважають, що виховання дітей є обов'язком обох партнерів, 60% повідомили, що сприятливість емоційного клімату в сім'ї залежить як від жінки, так і від чоловіка, а 40% наполягають на спільній організації дозвілля. При цьому, 70% молодих жінок очікують, що чоловік буде їх фінансово утримувати [13, с. 95].

Помиткіна Л. В. емпірично дослідила, що сучасна молодь більше переймається питаннями самореалізації, матеріальної бази та кар'єрного зростання, ніж пошуком шлюбного партнера та створенням власної сім'ї. Дослідниця вважає, що це може бути пов'язано зі стереотипом, що наявність сім'ї заважає повноцінній роботі. 78% хлопців та 62% дівчат мають низький рівень готовності до подружнього життя [34, с. 178, 215].

Половина молодих чоловіків обирають дівчину, взагалі не розмірковуючи щодо того, чи підходить їм ця людина. Вони вважають, що

навіть якщо жінка виявиться не гідною на роль дружини, то можна зустрічатися з нею деякий час. 33% вважають, що не треба перейматися питаннями майбутньої сім'ї, треба жити сьогоднішнім. Це означає, що хлопці мають низьку готовність до вибору шлюбного партнера [34, с. 239].

Серед жінок, навпаки, половина відповідально ставляться до вибору партнера та має плани відносно майбутньої родини. Хоча вони також схильні приділяти багато уваги навчанню та кар'єрному зростанню, проте розглядають кожного коханого як потенційного шлюбного партнера та сподіваються, що він буде з ними все подальше життя. Отже, дівчата мають більшу готовність до якісного вибору чоловіка [34, с. 240].

Підчасов Є. В. та Зіза Є.О. виявили, що 94% досліджуваних студентів 17-23 років хочуть мати свою сім'ю. Але 65% не думають про неї найближчим часом. Тобто, сучасна молодь хоче відкласти побудову подружніх стосунків та народження дітей. Наявні гендерні відмінності: 30% молодих жінок готові заключити шлюб вже зараз, тоді як серед чоловіків лише 8% згодні на це. Також серед тих, хто взагалі не хоче коли-небудь створювати свою сім'ю, вдвічі більше чоловіків. Цікавим є те, що жодний досліджуваний не повідомив про наявність тиску з боку родичів [32, с. 251].

Дослідники пояснюють меншу готовність молодих чоловіків до шлюбу тим, що вони почувають себе відповідальними за фінансове забезпечення сім'ї. Так як опитування проводилось на вибірці студентів, то хлопцям, для можливості знайти та закріпитись на стабільному та прибутковому робочому місці, необхідно принаймні закінчити навчання та отримати професію. На зарплату, що вони отримують під час підробіток у вільний від зайнять час, складно утримувати сім'ю, зокрема самотужки забезпечувати себе, жінку в декреті та маленьку дитину. Крім того, дітонародження може вимагати неочікуваних великих витрат на рятування здоров'я та навіть життя дружини та немовля [32, с. 252].

Однак, 44% молодих чоловіків вважають, що одружуватись треба у віці 19-25 років. Виходить, що з одного боку хлопці не планують вступати у

подружні відносини найближчим часом, а з іншого – називають віковий період, в якому вони знаходяться, найкращим для укладення шлюбу. Ймовірно, можна казати про наявність бажання створити свою сім'ю, якому заважають реалізуватися великі сумніви з приводу можливості якісно виконувати чоловічі функції в родині. 56% молодих чоловіків називають кращим віком для одруження період з 26 до 30 років [32, с. 252].

Щодо молодих жінок, то 84% вважають, що краще виходити заміж у віці 19-25 років. Це може бути пов'язано з традиційним розглядом дітонародження як одної з основних жіночих функцій в сім'ї. В цей віковий період жінки ще мають великий резерв статевих клітин, їх організм сильніший та зазвичай не має важких хронічних захворювань. Вразливість жінок на пізніх строках вагітності та в декреті робить для них непривабливими цивільні шлюби. Тоді як їх однолітки чоловічої статі виявляють психологічну неготовність до законно оформленого шлюбу [32, с. 252].

Підчасов Є. В. та Зіза Є.О. також з'ясували мотиви молоді вступати у подружні стосунки. Виявилось, що хлопців, у порівнянні з дівчатами, зовсім не цікавить душевна спорідненість з партнером. Також молодь обох статей не мотивують до побудови подружніх стосунків матеріальна користь та слідування традиціям. Вони не готові довірити вибір шлюбного партнера своїм батькам та іншим родичам [32, с. 253].

33% досліджуваних обох статей зазначили, що основною цінністю шлюбу є можливість бути поряд, 25% вважають, що так вони зможуть зробити щасливою кохану людину. 16% дуже хочуть мати дитину та розглядають офіційне оформлення стосунків як необхідну умову для реалізації цього бажання. При тому, ця потреба однаково актуальна як для дівчат, так і для хлопців. 13% вважають, що кохання є достатнім мотивом для укладення шлюбу [32, с. 253].

Кісарчук З. Г. та Захарченко В. Г. пропонують застосовувати для підготовки сучасних молодих людей до подружнього життя різні методи:

- Інформування, коли соціальний педагог або інший спеціаліст суміжного профілю розповідає молоді про особливості сімейного життя, функції родини, ролі та відповідальність партнерів, а також специфіку криз та способи їх подолання. Крім того, фахівець наголошує на важливості підтримки здоров'я та інформує про те, які особистісні риси сприяють побудові гармонійних відносин, а які, навпаки, призводять до конфліктів та непорозумінь. Інформування може відбуватись у формі лекцій, коли соціальний педагог просто передає знання молоді, або семінарів, коли хлопці та юнаки залучаються до активного обговорення проблемних питань. Також можливе повідомлення як групи людей в рамках формуючих заходів, так і окремої пари, що готуються до шлюбу [17].

Костю С. Й. та Митрюк В. Ю. вважають, що соціальний педагог повинен також пояснювати молодим людям, якими є традиційні чоловічі та жіночі ролі у сім'ї. Це необхідно для того, щоб у молоді були уявлення про вірогідні очікування їх коханого та коханої. Але навіть якщо майбутні партнери погодяться з більш сучасними варіантами розподілу функцій в сім'ї, проте існує вірогідність, що родичі одної або обох сторін будуть незадоволені тим, що чоловік та жінка їх дорослої дитини не виконують типового чоловічих та типового жіночих обов'язків [20, с. 52].

Наприклад, якщо батьки хлопця вважають, що готувати їжу повинна жінка, то вони будуть невдоволені тим, що цю функцію взяв на себе їх син. Або якщо батьки дівчини вважають, що забезпечувати сім'ю повинен чоловік, то їм не сподобається той факт, що їх донька працює, особливо якщо її дохід перевищує внесок партнера. Вважаючи, що діти зробили невірний вибір шлюбного партнера, родичі можуть підкреслювати та перебільшувати негативні сторони партнеру, нав'язувати їм думки про нелюбов з боку чоловіка та жінки, мотивувати на розлучення [20, с. 58].

Тому інформування про традиційні функції представників різних статей дозволяє як передбачити можливі вимоги з боку партнера та спрямувати свої дії на отримання відповідних навичок, так і оцінити, про які аспекти сімейного

життя краще не повідомляти батькам для збереження сприятливого емоційного клімату в сім'ї [20, с. 51].

- Індивідуальне психологічне консультування, коли за допомогою спеціаліста проводиться глибина робота, спрямована на пізнання себе, усвідомлення своїх характеристик, вимог та можливостей, а також розвиток якостей та навичок, необхідних для сімейного життя. Психологічне консультування з молоддю доречно використовувати і у випадках, коли людина не може побудувати міцні дошлюбні стосунки та обирає партнерів, що їй не підходять. Також робота з консультантом дозволяє оцінити, чи насправді хоче молода людина вступати у шлюб зі своїм коханим та коханою. Важливо зазначити, що під час індивідуального психологічного консультування розбирають проблеми, характеристики та перспективи саме цієї людини [17].

- Консультування пари, що хоче вступити у шлюб, коли фахівець надає психологічну допомогу молодим людям, що планують одружитися. Консультування пари дозволяє детально розібратися у стосунках пари, подивитись на конфлікти між партнерами з об'єктивної сторони. Під час роботи з партнерами використовується не лише бесіда, але і різноманітні діагностичні методики. Це дозволяє об'єктивно відобразити готовність до шлюбу кожного з пари. Також важливим є з'ясування, чи розуміють партнери один одного, на скільки добре вони пізнали особливості та внутрішній світ своїх коханого та коханої, як інтерпретують емоції, почуття та мотиви другої сторони. Тобто, робота консультанта направлена на викриття проблемних аспектів, потенційних небезпек та вразливих місць стосунків цього майбутнього подружжя з ціллю координації зусиль партнерів по їх усуненню, уникненню та оптимізації [17].

Костю С. Й. та Митрюк В. Ю. додають, що під час роботи з майбутньою подружньою парою психолог повинен з'ясувати індивідуальні уявлення молодих людей щодо внеску кожного партнера у благополуччя родини, щоб чоловік та жінка могли оцінити, наскільки вони хочуть та можуть відповідати цим вимогам. Про обов'язки та функції кожного в сім'ї, врахування потреб та

інтересів обох партнерів краще домовитись заздалегідь. Психолог може допомогти парі прийняти спільне рішення щодо оптимального розподілу функцій, враховуючи можливості та навички кожного [20, с. 52].

- Групова робота під час проведення тренінгу, що направлений на формування навичок взаєморозуміння, спілкування та вирішення конфліктів. Молодь практично засвоює труднощі та можливості сімейного життя, навчається розв'язувати проблеми та закарбовує способи підтримки сприятливого клімату у родині. Тренінг також дозволяє розвинути особистісні навички, необхідні для гармонійних стосунків з партнером [15].

Лисенкова І. П. та Пустовойтенко В. А. пропонують використовувати для підготовки молоді до сімейного життя тренінг, направлений на покращення взаєморозуміння в парі, прийняття чоловіка та жінки такими, якими вони є, без бажання змінити партнера під свої очікування. До змісту тренінгу увійшли окремі завдання програми «12 кроків» Болдирєвої О. І., розрахованої на усвідомлення молодими людьми наявності у них гендерних установок, а також тренінгів «Будуємо щасливу родину», «Готовність до сімейного життя», «Сім'я – це не просто важлива річ, це все!» [23, с. 93].

Під час порівняння результатів досліджуваних після констатуючого та формуючого етапів було виявлено, що проходження молоддю запропонованого авторами тренінгу призвело до покращення показників розуміння в парі та поваги до партнера. Тобто, після корекційної роботи молоді чоловіки та жінки стали частіше враховувати бажання, почуття та думки свого партнера, легше досягати емоційного комфорту під час спілкування з ним [23, с. 93].

1.3 Міжнародні дослідження та програми підготовки молоді до сімейного життя.

Індонезійські дослідники Рахма Н. та Курняваті В. вивчали готовність до подружнього життя на вибірці яванців та бетавців. Вони встановили, що 68% жінок готові до сімейного життя, а 32% не готові. Небажання вступати у шлюб частіше спостерігається у дівчат, що мають базову освіту. Прагнуть до сімейних стосунків жінки, що працюють на офіційній роботі та отримують мінімальну зарплатню [51].

Щодо готовності до батьківства, 69% індонезійок зазначили, що планують вагітність в майбутньому, а 31% досліджуваних ще не впевнені в своєму рішенні. 88,2% вважають, що краще народжувати у зрілому віці, тоді як 46,4% розглядають варіант ранньої вагітності, хоча поки не поспішають це реалізувати. Дослідники виявили, що етнічна приналежність та рівень освіти жінок ніяк не пов'язані з плануванням дітонародження. Важливим є офіційне працевлаштування, але маленький рівень заробітної плати не є для індонезійок причиною не заводити дітей [51].

Ефевбера Й., Бхабха Дж., Фармер П.Е. та Фінк Г. проаналізували дані, засновані на опитуванні африканок різних країн, та зробили висновок про недоречність ранніх шлюбів, коли жінці ще немає 18 років. Навіть якщо дівчина готова до статевих стосунків та сімейного життя, статистика показала, що її діти мають на 25-29% вищу вірогідність мати відхилення у розвитку або його затримку. Одним з пояснень цього є відсутність повноцінної освіти у матері та фінансових можливостей [45, с. 98-101].

Крім того, вагітність до 19 років вважається ризикованою, адже організм матері ще остаточно не сформований. Через це підвищується вірогідність ускладнень в процесі виношування, а також смерті як дитини, так і самої жінки під час пологів. Тому те, що жінка вмє доглядати за немовлям та виховувати, усвідомлює власну відповідальність за дитину, вказує на психологічну та побутову готовність до материнства. Але в ранньому віці не вистачає фізичної та особистісної складової [52, с. 539].

Кіллаві А., Фатхі Е., Дадрас І. та Данешпур М. провели інтерв'ювання мусульманського населення південно-східного Мічигана. Вони виявили, що мусульманські пари дуже рідко звертаються з метою отримання дошлюбного консультування, зокрема через несхвалення такої практики родинами партнерів та їх громадою. Дослідники зробили припущення, що підготовка мусульманської молоді до одруження може бути більш затребуваною та ефективною, якщо буде проводитись не соціальними педагогами та психологами, а імамами. Молоді люди схильні більше прислуховуватися до думки релігійного авторитету [47, с. 105-106].

Надір А. стверджує, що у програму навчання імамів вже включено лекції про підготовку до сімейного життя та шлюбні статеві відносини. Це є необхідним досвідом, адже, як показує практика, мусульманська молодь не передбачає, що у шлюбі можуть виникати проблеми. Серед труднощів, що можуть проявитися у подружньому житті, автор називає несумісність релігій або сили віри партнерів, нестача грошей, культурологічні відмінності, невирішеність правових проблем, домашнє насильство, різні погляди на виховання дітей, хвороба чоловіка та жінка [49].

Профілактикою непорозумінь у сім'ї з приводу фінансових проблем повинно стати отримання навичок раціонального розподілу та використання грошей, а також дошлюбне обговорення можливостей чоловіка утримувати сім'ю. У разі необхідності, треба визначити періоди, коли дружина зможе працювати та вносити свій вклад у родинний бюджет. Але необхідно врахувати наслідки виходу жінки на роботу [49].

Для уникнути насильства з боку чоловіка автор радить на етапі підготовки до сім'ї спостерігати за темпераментом партнера, обговорювати особливості його характеру, навички подолання конфліктів. Також необхідно звернути увагу на стосунки в батьківській родині чоловіка, адже він може копіювати модель поведінки свого батька. Хлопчики, які спостерігали в дитинстві за насиллям над матір'ю, схильні знущатися над своєю дружиною. Все це можливо зробити під час консультування пари [49].

Болгарська дослідниця Ніколова Й. виявила, що 49,2% молодих людей обговорюють питання та проблеми кохання, сексу та відносин зі своїм кращим другом, 21,5% – зі своєю мамою, а 4,4% – з братом та сестрою. Лише 2,2% відсотки розмовляють про це зі своїм партнером, а 22,7% взагалі не мають з ким обговорити турбуючі теми. При цьому, 42,1% зазначили, що батьки готують їх до сімейного життя власним прикладом та загальним вихованням. Тоді як 57,9% повідомили про відсутність будь-якої підготовки з боку родичів. Молоді люди назвали такі причини як: небажання повторювати сімейний сценарій батьків та слідувати їх порадам, нестачу уваги від батька та матері, відсутність часу на виховання, занадто молодий вік для переймання питаннями сім'ї [50, с. 1102].

Авторка робить висновок, що ці результати свідчать про відсутність цілеспрямованої підготовки молоді до подружнього життя в колі сім'ї. Батьки вважають, що діти повинні отримувати відповіді на питання сексуального виховання та інформацію про особливості побудови відносин між чоловіком та жінкою, ролями партнерів в родині на зайняттях в школі. Однак, як показує опитування у болгарських школах не застосовується чітка та вичерпна просвітницька робота по підготовці до шлюбу [50, с. 1103].

14,4% молодих людей повідомили, що вони обговорювали разом з вчителями на зайняттях з біології та санітарної освіти фізіологічні зміни під час статевого дозрівання, шляхи передачі ЗПСШ та контрацепцію. 10,7% говорили про це на уроках психології та логіки, а 5,3–в межах предмету «світ та особистість». Ще 7,5% отримали інформацію на тему статевих відносин від класних керівників, а 23,4% розмовляли з ними про необхідність зрілості, відповідальності, емпатії та адекватної самооцінки для початку сексуальних стосунків. Молоді не вистачає в навчальних програмах підготовчої роботи на такі теми як самопізнання, дітонародження, виховання нащадків, пошук взаємо розуміння з партнером та дитиною, побудова довірливих стосунків та сумісність партнерів [50, с. 1103].

Ніколова Й. стверджує, що деякі молоді люди під час проведення нею емпіричного дослідження вперше у своєму житті серйозно замислились над тим, чого вони бажають досягти у своїх відносинах та які потреби ними закрити. Виявилось, що велика частка болгарської молоді несвідомо ставиться до вибору партнера та не знає, чого вона очікує від коханого та коханої. У хлопців та дівчат також немає реалістичних уявлень щодо майбутнього їх пари та бажаного укладу сімейного життя. Отже, існує велика потреба у якісній підготовці до шлюбу в Болгарії, зокрема спрямованій на усвідомлення своїх мотивів та цінностей у стосунках, а також врахування характеристик особистості партнера [50, с. 1104-1106].

Фінські дослідники Хеггман-Лайтіла А., Салокеккіля П. та Каркі С. дослідили очікування молодих людей відносно їх майбутнього сімейного життя та виявили, що 80-90% розраховують на фінансову забезпеченість всіх потреб родини, підтримку та надійність друзів, стабільність шлюбу та щасливі відносини зі своїм партнером. Це вказує на те, що сучасні молоді люди мають ідеалізовані уявлення про подружнє життя та не усвідомлюють його складності [46, с. 20].

Проте, дослідники виявили, що високий рівень домагань, впевненість у собі та відсутність надмірної опіки з боку батьків позитивно корелює з життєвими досягненнями та задоволеністю життям, зокрема у шлюбних відносинах. Тобто, якщо молодь використовує можливість самостійно визначати напрямки розвитку своєї особистості та має необхідність докладання постійних зусиль для забезпечення себе, то у неї вищі шанси на успіх у відносинах [46, с. 21-23].

Нестайко І. дослідила польський досвід підготовки молоді до сімейного життя та встановила, що польські діти мають відповідний шкальний предмет. Соціальні педагоги розповідають учням про особливості змін, що відбуваються у період статевого дозрівання, відповідальність під час сексуальних контактів, важливість вибору партнерів, роль сім'ї в їх майбутньому житті [30, с. 165].

Молодих поляків навчають адекватній самооцінці та оцінці інших, розкривають специфіку дошлюбних та подружніх стосунків між чоловіком та жінкою, права та обов'язки партнерів, виховання дітей. Також їм розказують про сексуальну поведінку до і після початку статевого життя, значення цнотливості у різних народів, особливості вагітності та пологів, зокрема в ранньому віці тощо [30, с. 165].

Польські соціальні педагоги зазначають, що лекції на сексуальну тематику більш цікаві учням середньої школи, тоді як психологічна сторона стосунків між чоловіком та жінкою та розподіл ролей в сім'ї викликають інтерес у школярів старих класів. З тих же спостережень, польська молодь зазвичай не переймається розподілом побутових обов'язків між членами родини та правовими питаннями укладення, розірвання та перебування в шлюбних відносинах [30, с. 166].

Це може бути пов'язано з тим, що більшість дітей не розуміють об'єм робіт, який треба регулярно виконувати для підтримки чистоти домівки, наявності смачної приготованої їжі, справності техніки та кранів тощо. Навіть якщо ці потреби закривають запрошені спеціалісти, необхідно організовувати їх роботу та витратити кошти. Також молодь ще не розуміє важливості знання сімейного кодексу, своїх закріплених законом прав та обов'язків. Ймовірно, учням здається, що вони точно зможуть втримати власну сім'ю від розлучення, а виховування дітей є нескладним процесом [30, с. 166].

Бялик О. В. проаналізувала німецький досвід підготовки молодих людей до подружнього життя та з'ясувала, що робота німецьких соціальних педагогів та вчителів спрямована на інформування учнів щодо біологічних, етичних, особистісних, соціальних та релігійних аспектів сексуального та сімейного життя. Окремі теми включаються у навчальні програми відповідних предметів. Німецькі учні повинні навчитись усвідомлювати власну гідність, відповідальність, необхідність довіри, взаєморозуміння та поваги між статевими партнерами [5, с. 3].

В більшості шкіл акцент робиться на шлюбних відносинах, а сексуальність у ранньому віці розглядається як проблема. Під час лекцій статеві стосунки розглядаються як одна зі складових саме подружнього життя. Соціальний педагог або вчитель уникає яскравих сексуальних описів, що може мотивувати дитину на спробу статевого життя через інтерес та бажання перевірити сказане лектором. Від фахівця вимагається тактовність та стриманість. Він не може давати рекомендації дітям щодо їх статевої поведінки [5, с. 3].

Серед основних принципів соціально-педагогічної підготовки молоді німецькі спеціалісти виокремлюють:

- Взаємозв'язок сімейної підготовки молодих людей з іншими напрямками виховної роботи та навчальними предметами.

- Відповідність змісту лекцій та інших форм подачі інформації віковим та статевим характеристикам школярів, а також рівню їх освіченості.

- Необхідність уникнення провокуючих тем про сексуальну взаємодію, орієнтація підготовчих програм на відтягування початку статевого життя та його більшу впорядкованість.

- Більш глибокі, приватні та нетипові питання повинні розглядатись при індивідуальній бесіді з учнем чи невеликою групою школярів.

- Бажаним результатом підготовки є усвідомлення молодими людьми необхідності ведення здорового способу життя, планування сімейних стосунків та відповідальне ставлення до батьківства [5, с. 4].

Бялик О. В. також проаналізувала програми підготовки молодих людей до сімейного життя в Скандинавських країнах. Авторка зазначає, що їх досвід в питаннях сексуальної освіти є одним з найбільш успішних в Європі. Можна вказати на такі особливості статевого виховання скандинавської молоді:

- Зацікавленість батьків у тому, щоб їх дітям надавалась структурована інформація про сімейне життя та сексуальні відносини.

- Співпраця соціальних педагогів з інституціями охорони здоров'я, церквами та соціальними службами.

- Відсутність засудження позашлюбних статевих відносин, але велика профілактична робота з приводу ІПСШ.

- Наявність спеціальних клінік, в яких молоді люди можуть отримати безоплатну та конфіденційну допомогу.

- Доступність контрацептивів та їх пропаганда через ЗМІ, регулярне проведення національних ефірів на тему сексуальної освіти.

- Впровадження програм, що спрямовані на передбачення раннього початку сексуальних відносин, незапланованих вагітностей та абортів.

- Наявність асоціацій, які займаються питаннями підготовки молодих людей до створення сім'ї, планованого дітонародження та виконання батьківських функцій [4, с. 93-98].

Авторка провела аналітику невдалого досвіду просвітницької роботи з молоддю у Великій Британії. В цій країні не використовували ЗМІ для інформування молоді щодо питань статевих відносин. Крім того, в навчальних закладах не був обов'язковим предмет, що стосувався підготовки до сімейного життя, а його викладання було стихійним та епізодичним. При цьому, профілактика та інформування зазвичай спрямовувались на дівчат, а під час лекцій застосовувався фемінний стиль викладання. Сама молодь не мала зацікавленості у відвідуванні занять, спрямованих на просвітницьку діяльність по питанням сімейних стосунків та була мало вмотивована проходити підготовку до майбутнього батьківства [5, с. 96].

Щоб якось покращити ситуацію з підготовкою молодих людей до подружнього життя, у Великої Британії було вирішено ввести розгляд окремих тем, що стосувались інформування про особливості сексуального та сімейного життя, в програми інших обов'язкових навчальних предметів. Також було продумано нові курси підготовки, що враховували вікові особливості учнів та передбачали логічність побудови, динамічність, насиченість змісту, інтерактивність та використання власного життєвого досвіду учнів. До програм було включено практичну частину [4, с. 7].

Було профінансовано додаткове навчання педагогів як викладачів просвітницького матеріалу по питанням сім'ї та сексу. А також налагоджено взаємодію у вихованні молоді між школою, батьками учнів та волонтерськими організаціями. Головними завданнями програм підготовки до сімейного життя у Великій Британії є захист прав молоді, попередження сексуального насильства, зниження вірогідності раннього початку статевих відносин, запобігання виникненню незапланованих вагітностей та розповсюдженню СНІДу [4, с. 7; 6, с. 5].

Кравець В. розглянув досвід французьких програм статевого виховання та підготовки до сімейного життя. Виявилось, що робота французьких соціальних педагогів та вчителів спрямована на інформування учнів щодо біологічних, психологічних, емоційних, соціальних, культурних та етичних аспектів сексуальності та сімейного життя. Підготовчі заняття відбуваються у формі обговорення з молоддю особливостей побудови романтичних та статевих стосунків, необхідності застосування контрацепції, профілактики СНІДу та ЗПСШ [21, с. 24-25].

Окрім цього ,дебати торкаються екзистенційних питань, як то розуміння себе, сутність кохання, сексизм та гомофобія. Молоді люди отримують інформацію про те, який секс можна вважати насильством та як запобігти попаданню у відповідні ситуації. Також їм повідомляють про особливості процесу статевого дозрівання та ознаки власної сексуальної орієнтації, роздають засоби контрацепції та пояснюють, як придбати їх самостійно [21, с. 22].

Фіцула М. М. зазначає, що в США при підготовці молодих людей до майбутнього подружнього життя багато уваги приділяється формуванню готовності до відповідального батьківства. Програма передбачає отримання знань щодо особливостей виховання нащадків, напрацювання практичних навичок догляду за дитиною, усвідомлення специфіки дитячо-батьківських відносин [41].

Під час проходження підготовки молодь розвиває здатність до емпатії та привчається піклуватися про інших. Хлопцям та дівчатам розказують про закономірності фізіологічного, когнітивного, психологічного, емоційного та соціального розвитку дитини. А також повідомляють про основні потреби нащадку та роль батьків в їх задоволенні, способи створення безпечного та сприятливого виховного середовища [41].

Глушич В. В. зазначає, що молоді люди, завдяки підготовці до відповідального батьківства, в основному стають спроможними навчати та виховувати в межах родини дітей дошкільного віку. Хлопці та дівчата отримують базові знання, уміння та навички з вікової психології, педагогіки та гігієни [9, с. 2].

Автор також вказує на таку особливість підготовки американської молоді до дітонародження як наявність тренінгових груп, що спрямовані на пробудження батьківських почуттів, усвідомлення сімейних цінностей, осмислення своєї ролі матері та батька як можливості особистісної та творчої самореалізації. Окрім того, в майбутньому молода сім'я зможе звертатися до групи підтримки, що складається з інших батьків, та отримувати психотерапевтичну допомогу [9, с. 7].

Розповсюдженість тренінгів, що проводяться у форматі взаємодії та спілкування осіб, які мають спільні проблеми та інтереси, є дуже характерною саме для американської психологічної допомоги. При роботі в групі молода сім'я усвідомлює свої почуття та очікування від батьківства, розуміє причинно-наслідкові зв'язки проблем з дитиною, отримує навички аналізу поведінки себе та дітей, відкриває нові підходи до виховання [9, с. 7-8].

З огляду на те, що предмет дослідження соціально-педагогічних умов підготовки сучасної молоді до сімейного життя передбачає також урахування ситуації війни в Україні, варто звернути увагу на статтю Менестріль З. Л. В науковій праці проаналізовано особливості впливу сімейного благополуччя на працездатність та ефективність військовослужбовців [48].

В статті наведено дані, що військовослужбовці більш віддані своїй справі, якщо вони одружені. Важливим є погляд на роботу військового його дружини: якщо вона підтримує чоловіка, дозволяє йому продовжувати службу, то його зусилля будуть ефективними та він не захоче залишати місце роботи після повернення. Якщо ж жінка вважає, що її чоловіку варто закінчувати зі службою, то він з високою вірогідністю прислухається до її порад. Більшість військовослужбовців схильні оцінювати сумісність роботи з сімейним життям і, у разі виникнення значних проблем з підтриманням шлюбних стосунків, обирати дружину, а не службу [48].

Спираючись на ці висновки, можна стверджувати, що інформативна підготовка молодих чоловіків, які здобувають військову освіту, та консультативна робота з парою, що планує одружитись, де хлопець є діючим або майбутнім військовослужбовцем, є вкрай важливою в сучасних реаліях. Від того, чи готові молоді люди до гармонійного вирішення сімейних проблем, чи не мають завищених очікувань, з урахуванням специфіки стосунків на відстані, залежить психологічний стан військового, його вмотивованість та працездатність [48].

У військовослужбовців-жінок простежується інша тенденція. Для них основним мотивом полишити службу є наявність маленьких дітей, які залишились на вихованні батька. Вони відчують особисту відповідальність за розвиток дитини, тому прагнуть самостійно зайнятися питаннями піклування. Загалом жінки складніше переживають розлучення з сім'єю. Тому наявність своєї родини та реалізація дітонородження, що є одною з функцій сім'ї, може призводити до меншої вмотивованості служити [48].

Як і у чоловіків, причиною небажання продовжувати службу стає неможливість поєднувати роботу та будувати гармонійні стосунки з сім'єю. Жінки також не готові жертвувати родиною. Проте, якщо у відносинах вже наявні серйозні проблеми, які буде складно вирішити, то лише третина жінок полишає службу, щоб налагодити стосунки. А деякі розглядають подружні негаразди як поштовх до повторного призову [48].

Висновки до розділу 1.

Готовність до шлюбу – це інтегроване психологічне утворення, що включає стійку позитивну мотивацію до шлюбу, наявність знань, навичок та особистісних якостей, що вимагає роль партнера в подружжі, а також здатність до емпатії, розуміння членів родини, уміння виховувати дітей та прагнення до дітонародження.

Підготовка до подружнього життя – це комплекс соціально-педагогічних та психологічних методів та програм, що спрямовані на становлення позитивних установок, отримання знань та напрацювання навичок, що призводять до формування ціннісних орієнтацій на створення родини, правильний вибір шлюбного партнера, збереження та зміцнення сімейних стосунків, виховання гідних членів суспільства.

Серед потреб сучасної молоді у підготовці до подружнього життя можна виокремити необхідність здобуття фізіологічної, соціальної, психологічної, господарсько-економічної, моральної, сексуальної, правової, педагогічної та естетичної готовності до сімейних стосунків.

Українські програми підготовки молодих людей до шлюбу є наразі недостатньо розробленими. В школах відбувається хаотичне, одностороннє інформування учнів щодо деяких аспектів статевої відносин та сімейних ролей. Діти прослуховують лекції, що іноді супроводжуються фрагментами фільмів на відповідну тематику. Проте немає інтерактивності надання матеріалу.

Більш глибоке опрацювання питань сімейних стосунків доступне в Україні в платній формі, під час індивідуального консультування або консультування пари. Молоді люди можуть звернутися до психологів самостійно або привести на сеанс партнера, з яким передбачається шлюб. За власний кошт з'являється можливість детально розібрати неможливість знайти адекватного вимогам коханого, сумісність пари, виявити вразливі місця та небезпеки стосунків тощо.

Також українська молодь може відвідувати тренінги, спрямовані на підготовку до сімейного життя. Це дозволяє відпрацювати навички взаєморозуміння, вирішення конфліктів, підтримки сприятливого клімату в сім'ї. В межах групи можливе програвання типових проблемних ситуацій в родині, розподілу функцій її членів тощо.

Було розглянуто міжнародні програми підготовки сучасних молодих людей до сімейного життя. Варто звернути особливу увагу на успішний досвід соціальної підготовки до шлюбу у Польщі, моральної підготовки до сімейних стосунків у Німеччині, сексуальної підготовки до ведення статевого життя у Скандинавських країнах, педагогічної підготовки до виховання дітей у США.

Враховуючи ситуацію війни в Україні підготовка молоді до шлюбу повинна бути в першу чергу спрямована на роботу з військовозобов'язаними та їх партнерами, адже від сприятливості сімейних стосунків залежить ефективність та психологічний стан військового. Крім того, при складанні програми підготовки до шлюбу треба враховувати, що наразі існує велика вірогідність виникнення дистантних сімей, несподіваного перерозподілу ролей та обов'язків, втрати членів родини тощо.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

2.1 Опис вибірки та методів дослідження.

Генеральною сукупністю дослідження є сучасна молодь, що визначено темою дослідження. Так як особливості сімейного життя мають відмінності у різних культурах, то доречно було обмежити вибірку українською молоддю. Це дозволило проаналізувати потреби у підготовці до життя представників певної країни, враховуючи їх національну специфіку. Вірогідно, картина домінуючих потреб та результати проведення опитування за авторською анкетною будуть відрізнятися у представників інших країн. Дослідження саме української вибірки дозволило підібрати індивідуальні складові авторської моделі підготовки сучасної молоді до вступу у шлюб та подальшого сімейного життя.

В теоретичній частині було з'ясовано, що автори по-різному визначають вікові межі молодості. За різними підходами до них відносять осіб пізнього підліткового, юнацького та раннього зрілого періодів. Відомо, що проведення дослідження з неповнолітніми громадянами потребує дозволу з боку батьків та опікунів. Щоб уникнути складності з пошуком респондентів та ухваленням рішень про участь кожного досліджуваного, було залучено до опитування лише повнолітніх громадян. Отже, вибірку дослідження склали 50 українок та українців віком від 18 до 25 років.

Окрім віку, ще одним критерієм відбору до емпіричної вибірки була відсутність шлюбного досвіду та наявність пари у молоді. Залучались тільки неодружені чоловіки та незаміжні жінки, що ніколи до цього не перебували у подружніх відносинах, але наразі перебувають у стосунках. Для того, щоб проконтролювати сторонні впливи не підлягали опитуванню розлучені молоді люди, а також ті, хто знаходиться у співмешканні з коханим та коханою, виконуючи функції шлюбного партнера без офіційного оформлення.

Для пошуку досліджуваних віком від 18 до 25 років було прийнято рішення звернутися до кураторів студентських груп різних спеціальностей та університетів. Тому що на бакалавраті та магістратурі переважно навчаються молоді люди, що підпадають під виокремленні вікові рамки. Контакти представників груп були отримані за допомогою особистісних контактів та у вільному доступі в Інтернеті, після чого було встановлено зв'язок з кураторами.

Для складання вибірки було застосовано стратегію випадкового відбору. Для цього куратори надали списки всіх студентів, бажаних прийняти участь у дослідженні. Шляхом рандомізації за допомогою програми випадкових чисел було відібрано 50 досліджуваних. Варто зазначити, що результати дослідження, отриманні на вибірці молодих людей, що здобувають вищу освіту, не можуть бути розповсюджені на молодь з іншим рівнем освіти.

Діагностичне дослідження проводилось в онлайн-форматі. Під час анкетування було використано програмне забезпечення для опитування Google Форми. Молоді за допомогою кураторів розіслали посилання на авторську анкету. Заповнення методики відбувалось індивідуально у вільний час. Відповіді необхідно було надіслати протягом тижня. Для проведення інтерв'ю з експертами використовувалась програма для відеозв'язку Zoom. Графік інтерв'ювання було узгоджено заздалегідь. Бесіда проводилась в індивідуальній формі.

Тренінг проводився в очному форматі. Проведення фокус-групи передбачає одночасне обговорення проблемного питання кількома людьми, важливими є їх взаємодія, доповнення та протистояння думок респондентів. Тому для збору відгуків про авторську модель та тренінг як серед молодих людей, так і серед експертів було обрано групову форму проведення з використанням програми для відеозв'язку Zoom. Графік фокус-груп було узгоджено заздалегідь.

Емпіричне дослідження складалось з декількох етапів. Спочатку було проведено опитування молодих людей за допомогою авторської анкети, що призначена для з'ясування потреб сучасної молоді у підготовці сім'ї. По результатам опитування за авторською методикою було проведено аналіз за допомогою описових статистик та інтерпретації. Було виявлено, які складові готовності сучасної молоді у підготовці до шлюбу найменш розвинуті та потребують інформування та корекції. Тим аспектам, за якими молоді люди виявились неготовими, необхідно приділити більше уваги при розробці авторської моделі підготовки.

Авторська методика складається з 40 питань. Перші 5 питань стосуються соціальної готовності до шлюбу, другі 5 питань – правової готовності, треті 5 питань – моральної готовності, четверті 5 питань – психологічної готовності, п'яті 5 питань – сексуальної готовності, шості 5 питань – педагогічної готовності, сьомі 5 питань – господарсько-економічної готовності, восьмі 5 питань – естетичної готовності. Це дозволило охопити основні складові готовності до сімейного життя, що відповідають певним заходам підготовки. Обробка та інтерпретація результатів відбувались за загальним показником готовності до шлюбу та окремо по перерахованим аспектам.

При кількісній обробці результатів основної та додаткової шкал авторського опитувальника використовувався такий метод описової статистики як знаходження середнього значення. За допомогою середнього значення було виявлено типові для досліджуваної вибірки показники. На його основі було визначено, який рівень готовності за різними аспектами мають сучасні молоді люди. Так як діапазон значень за додатковими шкалами охоплює межі від 0 до 5, то низькому рівню відповідали значення від 0 до 1,65, середньому рівню – значення від 1,66 до 3,32, високому рівню – значення від 3,33 до 5.

Інтерпретація стосувалась як отриманих усереднених показників за основною та додатковими шкалами, так і розглядання відповідей на окремі питання. Інтерпретація загального показника дозволила оцінити, наскільки

доречно вступати у шлюб сучасним молодим людям без участі у заходах, спрямованих на підготовку до сімейного життя. Якщо загальний показник готовності у молоді дуже низький, то це, ймовірно, може призвести до виникнення хронічного стресу у шлюбі, зниження психологічного благополуччя партнерів, частого розпалення конфліктів та ризику скорого розлучення.

Аналіз та інтерпретація за додатковими шкалами дозволили виявити, на які саме складові готовності треба приділити більше часу у моделі підготовки до сімейного життя. Інформування та вправи, розраховані на ті складові, за якими досліджувані набрали більше балів, повинні бути включені у меншій кількості. Тоді як проблемні аспекти, за якими молодь виявилась непередготовленою, навпаки повинні бути краще опрацьовані відповідно лекціям та вправам програми тренінгу, основанийо на авторській моделі підготовки сучасної молоді до шлюбу.

При обробці результатів окремих питань авторського опитувальника використовувались такі методи описової статистики як мода та кругові діаграми з відсотковими частотами. Мода дозволила виявити, переважна більшість досліджуваних має чи не має певні негаразди або, навпаки, переваги у готовності до сімейного життя. Кругові діаграми відобразили, наскільки різниця у відсотковому відношенні тих, хто має проблему з готовністю за цим питанням, та тих, хто немає труднощів з нею.

Аналіз та інтерпретація окремих питань авторської анкети дозволили з'ясувати, які саме проблеми та установки молодих людей призводять до погіршення якості сімейного життя. Розгляд окремих питань допоміг конкретизувати прогалини у різних складових готовності до сімейного життя та зосередити увагу саме на цих недоліках ціннісної системи, очікувань від шлюбу та поведінки людини.

Було прийнято рішення, що для визначення необхідних соціально-педагогічних умов підготовки сучасної молоді до сімейного життя недостатньо робити висновки лише за суб'єктивними відповідями молодих

людей. Так як заповнення анкети передбачає самотійну оцінку себе та власного світогляду, то виникає вірогідність надання соціально бажаних та не зовсім правдивих відповідей.

Тому наступним кроком було проведене інтерв'ювання 3 спеціалістів Державного інституту сімейної та молодіжної політики. В індивідуальному форматі були зібрані думки спеціалістів про готовність сучасної молоді до шлюбу, а також отримано поради щодо аспектів підготовки, на які треба звернути увагу, інформації та вправ, які доречно використовувати в тренінгу, основанийому на авторській моделі підготовки до сімейного життя.

Бесіда тет-а-тет з експертами дозволила почути глибокі інсайти та повноцінно зануритись у зміст порад, що було б складно забезпечити при груповому обговоренні. Перелік питань не був заздалегідь визначеним. Була лише визначена тема, яка стосувалась окремих складових готовності. Це дало можливість не обмежувати спеціалістів своїми уявленнями про підготовку молодих людей та отримати унікальні думки та поради стосовно програми авторської моделі.

Для обробки індивідуальних інтерв'ю з експертами Державного інституту сімейної та молодіжної політики було використано якісний аналіз. Процедура передбачала поступове узагальнення отриманих даних від конкретних порад та зауважень до остаточних висновків. Першим кроком було прослухано записи інтерв'ю та виокремлено місця, які можуть бути корисними для розробки програми підготовки. Другим кроком було розподілено, переміщено та згуртовано виокремленні відрізки інтерв'ю по тематиці окремих аспектів. В результаті всі думки стосовно певного аспекту підготовки знаходились разом. Третім кроком було узагальнено згруповані поради та зауваження, проінтерпретовано їх відповідно до спільної теми.

Наступним етапом було створення авторської моделі підготовки сучасної молоді до подружнього життя на базі висновків анкетування та інтерв'ювання. Було визначено соціально-педагогічні умови, цілі, зміст та критерії оцінки результатів, які було наведено у вигляді таблиці. На базі

авторської моделі було розроблено програму занять соціально-педагогічного тренінгу, яка включала назви, форми та цілі проведення, короткий опис лекцій, вправ та інтерактивної діагностики, обговорення та домашніх завдань. В програмі було зазначено час, протягом якого триває лекція, практикум чи семінар.

Після розробки авторської моделі та відповідного їй тренінгу, була проведена апробація моделі та програми підготовки сучасної молоді до сімейного життя. Молодь була залучена до очної участі у тренінгу. По завершенню останнього дня занять за допомогою фокус-груп було зібрано думки молодих людей стосовно цікавості та суб'єктивної ефективності авторських моделі та програми. Таким чином було зібрано поради по вдосконаленню та зауваження щодо недоліків. Результати фокус-груп оброблялись за допомогою якісного аналізу за наведеною раніше схемою.

Крім того, по завершенню тренінгу було проведено повторне опитування досліджуваних за авторською методикою. Це дозволило оцінити, наскільки об'єктивно ефективним був розроблений за авторською моделлю тренінг. Для цього було простежено, як змінились середні значення до та після тренінгу. Так як передбачалась оцінка результатів одних і тих самих досліджуваних, було вирішено під час аналізу змін застосовувати Т-критерій Вілкоксона для порівняння залежних шкал. Збільшення показників загальної готовності до шлюбу або її окремих аспектів розглядалось як підтвердження ефективності тренінгу за авторською моделлю підготовки. Через те, що різниця у часі між проведенням попереднього та повторного опитування була невеликою, через короткотривалість тренінгу, дія побічних впливів на показник готовності була обмеженою.

Після того, як було зібрано думки сучасної молоді про авторську модель підготовки та перевірено ефективність тренінгу, була здійснена апробація за допомогою фокус-груп, проведених з 6 експертами. Спеціалісти оцінювали цілі, сутність та критерії моделі підготовки молодих людей до сімейного життя, а також обговорювали зміст та вірогідну ефективність програми

тренінгових занять. Також експерти висловили думку щодо порад та зауважень студентів, які були отриманні в ході проведення фокус-групи з молодими людьми.

Після цього спеціалісти були ознайомлені з результатами перевірки ефективності за Т-критерієм Вілкоксона для порівняння залежних шкал та подискутували щодо значущості різниці між готовністю до та після тренінгу. Були отриманні поради стосовно способів підвищити ефективність програми підготовки. Також підіймалось питання, чому розроблений тренінг був більш або менш ефективним для підвищення готовності в певних аспектах. Кінцевою темою стали можливості практичного застосування авторської моделі та доречність її введення в обов'язковій або факультативній формі у навчання студентів.

В результаті якісного аналізу думки експертів було систематизовано та узагальнено за описаною раніше схемою. Апробація авторської моделі зі спеціалістами Державного інституту сімейної та молодіжної політики дозволила сформулювати висновки щодо відповідності розробленої програми вимогам сьогодення, наявних можливостей її впровадження у підготовку сучасної молоді, шляхів вдосконалення занять тренінгу та ступеню ефективності запропонованих заходів підвищення готовності до шлюбу.

2.2 Аналіз потреб сучасної молоді у підготовці до сім'ї за результатами авторської анкети.

В ході кількісного аналізу за результатами авторської методики, наведеної в додатку 1, було виявлено, що середнє значення для загального показника готовності до сімейних відносин становить 18,32. Молоді люди набрали близько половини балів, що можна характеризувати як середню готовність до подружнього життя. Це означає, що вступ сучасної молоді у шлюб, вірогідно, не призведе до трагічних наслідків, проте благополуччя молодої сім'ї може бути під питанням. Для того, щоб гармонізувати стосунки та зробити сімейне життя молодих людей більш щасливим, доречно залучити сучасну молодь до соціально-педагогічних заходів підготовки до шлюбу.

Для того, щоб з'ясувати, в яких аспектах молоді люди готові та не готові до шлюбу, було за додатковими шкалами визначено середнє значення та рівні готовності, що наведено у таблиці 1.

Таблиця 1. Різні аспекти готовності досліджуваних перед проведенням тренінгу підготовки до сімейного життя.

Складова готовності	Середнє значення	Рівень готовності
Соціальна	3,74	Високий
Правова	2,3	Середній
Моральна	3,24	Середній
Психологічна	0,96	Низький
Сексуальна	2,08	Середній
Педагогічна	1,5	Низький
Господарсько-економічна	1,26	Низький
Естетична	3,48	Високий

Отже, сучасна молодь має низькі рівні психологічної, педагогічної та господарсько-економічної готовності, середні рівні правової, моральної та сексуальної готовності до шлюбу, високі рівні соціальної та естетичної готовності.

Це означає, що при розробці авторської моделі та програми тренінгу необхідно зосередити основну увагу на поясненні молодим людям механізмів побудови та підтримки здорових стосунків, виявлення токсичних відносин, вміння знаходити компроміси та адаптуватись під прийнятні недоліки партнера. Також необхідно проінформувати майбутніх батьків щодо особливостей дитячої психології, включити вправи по догляду за немовлям, поспілкуватись про відповідальність матері та батька. Крім того, існує потреба у доданні лекцій стосовно планування бюджету та раціонального витрачення коштів, вправах по розподілу сімейних обов'язків.

Немає необхідності додавати велику кількість завдань, направлених на обізнаність в законодавчих аспектах шлюбу, розуміння прав та обов'язків партнерів по відношенню один до одного та дітей, не припустимості певних форм поведінки. Також варто обмежити кількість часу, присвяченого усвідомленню важливості шлюбних відносин, відповідальному ставленню до створення сім'ї, моральному вихованню партнерів. Крім того, молоді люди є достатньо обізнаними у питаннях сексуальної етики, слідування гігієні та безпеці статевих актів, необхідності взаємного бажання у партнерів, тому інформування та вправи можуть бути недоречними, а ось розгляд окремих питань, які цікавлять молодь, може стати в пригоді.

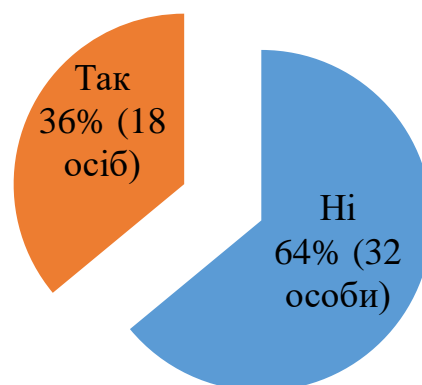
Варто виключити інформування та вправи, які стосуються почуття відповідальності за благополуччя сім'ї, розуміння своєї ролі, необхідності освіти та роботи для забезпечення родини. Також, можна не додавати у програму заходи, націлені на оволодіння правилами міжособистісного та сімейного етикету, вміння організувати культурне дозвілля та дотримуватись прийнятих в родині традицій.

Як показав аналіз, існує необхідність значного розвитку психологічної, педагогічної та господарсько-економічної готовності. Тому варто виокремити по цілому дню на інформування та практикуми за цими напрямками. На правову, моральну та сексуальну підготовку доречно буде виділити по півдня. Відповідно, на розбір питань соціальної та естетичної готовності, які вже є розвинутими на високому рівні, залишиться по четверті дня.

Для того, щоб полегшити підбір проблемних питань, на які буде спрямована психологічна підготовка, було розглянуто показники моди та частоти з круговими діаграмами.

Мода показала, що на питання «Я розумію, що розвиток стосунків залежить від зусиль партнерів» більшість досліджуваних відповіли «Ні» (діаграма 1). Типова молода людина вважає причиною успішності та неуспішності подружніх стосунків везіння, долю, вплив виховання в дитинстві або інші причини. Хоча, як показав попередній аналіз, молодь має високі показники соціальної готовності та згодна докладати зусилля для благополуччя сім'ї, проте студенти не впевнені, що остаточний результат буде в повній мірі залежати від їх внеску у родину.

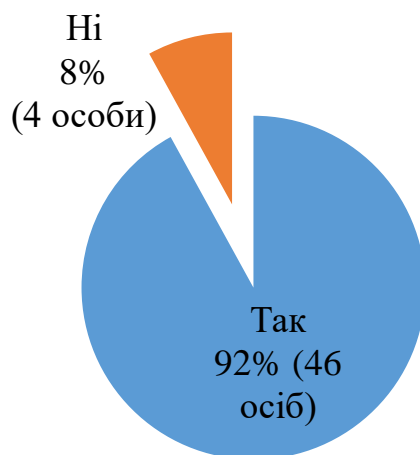
Діаграма 1. Відповіді досліджуваних на питання «Я розумію, що розвиток стосунків залежить від зусиль партнерів».

Мода показала, що на питання «Мені не цікаві проблеми партнера, доки вони не впливатимуть на мене» більшість досліджуваних відповіли «Так»

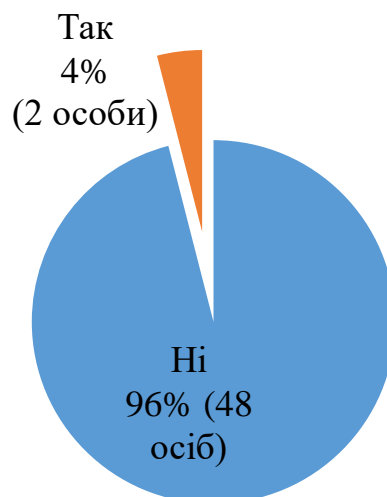
(діаграма 2). Молодим людям не вистачає навичок співпереживання, вміння підтримувати та емоційно розвантажувати партнера.

Діаграма 2. Відповіді досліджуваних на питання «Мені не цікаві проблеми партнера, доки вони не впливатимуть на мене».

Мода показала, що на питання «Я вмію пристосуватись до недоліків партнера, не жертвуючи собою» більшість досліджуваних відповіли «Ні» (діаграма 3). Молодь не вміє знаходити компроміси з партнером.

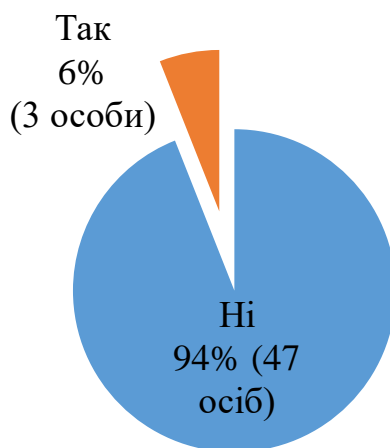
Діаграма 3. Відповіді досліджуваних на питання «Я вмію пристосуватись до недоліків партнера, не жертвуючи собою».

Мода показала, що на питання «Мені легко піклуватись про свій психологічний стан у відносинах» більшість досліджуваних відповіли «Ні»

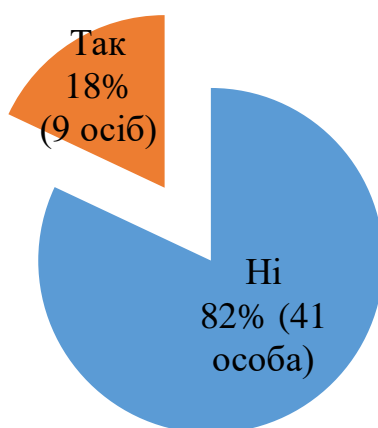
(діаграма 4). Молодь бурхливо переживає сварки в парі та не може налагодити сприятливий емоційний клімат.

Діаграма 4. Відповіді досліджуваних на питання «Мені легко піклуватись про свій психологічний стан у відносинах».

Мода показала, що на питання «Я ціную внески, які робить у розвиток наших стосунків партнер» більшість досліджуваних відповіли «Ні» (діаграма 5). Молоді люди схильні переоцінювати власний внесок у благополуччя пари та недооцінювати зусилля партнера, що може призводити до необґрунтованих претензій та зрад.

Діаграма 5. Відповіді досліджуваних на питання «Я ціную внески, які робить у розвиток наших стосунків партнер».

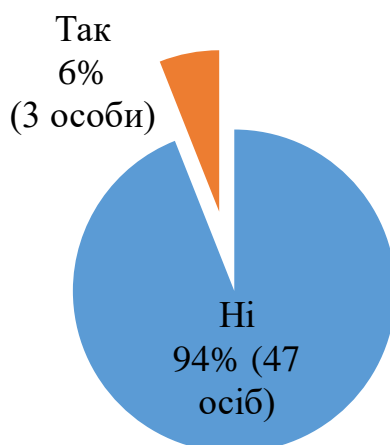
Отже, при складанні програми дня психологічної підготовки до сімейного життя особливу увагу варто приділяти вмінню знаходити баланс

між «давати» та «брати», піклуванню про свій емоційний комфорт та напрацюванню навичок співпереживання та підтримки партнера. Сучасній молоді не вистачає емпатії, розуміння та саморегуляції власних емоцій та бажань. Трохи менше часу треба приділити питанням вдячності партнеру за його зусилля та особистісному локусу контролю.

За тою ж логікою, для того, щоб полегшити підбір проблемних питань, на які буде спрямована педагогічна підготовка, було розглянуто показники моди та частоти з круговими діаграмами.

Мода показала, що на питання «Іноді я цікавлюсь питаннями дитячої психології та виховання» більшість досліджуваних відповіли «Ні» (діаграма б). Молодь не зацікавлена у вивченні ефективних способів виховання дитини. Це може негативно вплинути на емоційне благополуччя нащадка, адже батьки не зможуть вчасно пропрацювати власні психологічні травми, тому переноситимуть їх у спілкування з дитиною. Також відсутність будь-яких знань щодо особливостей когнітивного та особистісного розвитку малечі може призводити до відставання у порівнянні з однолітками через некомпетентно організований процес виховання дитини.

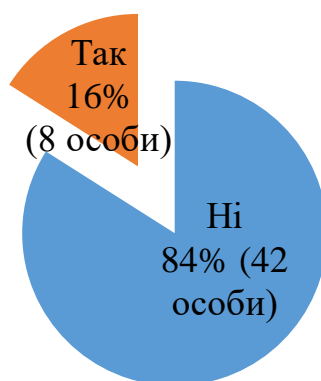
Діаграма 6. Відповіді досліджуваних на питання «Іноді я цікавлюсь питаннями дитячої психології та виховання».

Мода показала, що на питання «У мене є позитивний досвід та навички догляду за маленькою дитиною» більшість досліджуваних відповіли «Ні»

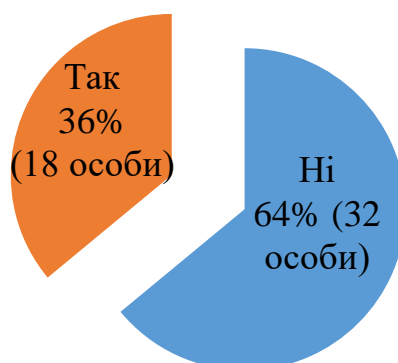
(діаграма 7). Молоді люди або не мали справи з доглядом за молодшими сіблінгами, дітьми родичів та знайомих, або мали негативний досвід контакту з ними. Тому у студентів можуть бути сумніви, чи впораються вони з малечою, чи не впливе негативно наявність дітей на їх емоційний стан.

Діаграма 7. Відповіді досліджуваних на питання «У мене є позитивний досвід та навички догляду за маленькою дитиною».

Мода показала, що на питання «Я розумію, як можуть змінитись подружні відносини після появи дітей» більшість досліджуваних відповіли «Ні» (діаграма 8). Партнери не знають особливості кризи після народження малечі, тому можуть приймати поспішне рішення про розлучення. Вони не розуміють специфіки післяпологової депресії та нестачі уваги один одному.

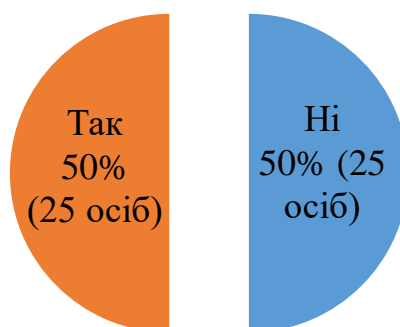
Діаграма 8. Відповіді досліджуваних на питання «Я розумію, як можуть змінитись подружні відносини після появи дітей».

Мода показала, що на питання «Якщо з дитиною буде складно впоратись, можна віддати її бабусі» була надана однакова кількість відповідей

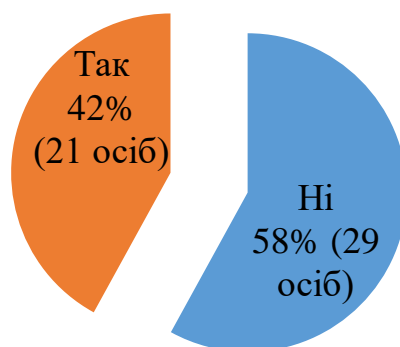
«Так» та «Ні» (діаграма 9). Деякі молоді люди усвідомлюють, що за дитину до її повноліття, несуть відповідальність батьки. Проте деякі вважають, що якщо співіснування з дитиною буде порушувати комфорт, то можна віддати її іншим людям та знову займатися лише собою та партнером.

Діаграма 9. Відповіді досліджуваних на питання «Якщо з дитиною буде складно впоратись, можна віддати її бабусі».

Мода показала, що на питання «Діти – це майбутнє нації, тому треба виховувати їх гідними людьми» більшість досліджуваних відповіли «Ні» (діаграма 10). Молодь не повністю усвідомлює власний вплив на те, якою особистістю виросте дитина та які люди будуть наповнювати суспільство. Студенти можуть забувати про виховання правильних духовних та моральних цінностей, зосереджуючись на академічних досягненнях дітей.

Діаграма 10. Відповіді досліджуваних на питання «Діти – це майбутнє нації, тому треба виховувати їх гідними людьми».

Отже, при складанні програми дня педагогічної підготовки до сімейного життя особливу увагу варто приділяти залученню молоді до вивчення дитячої

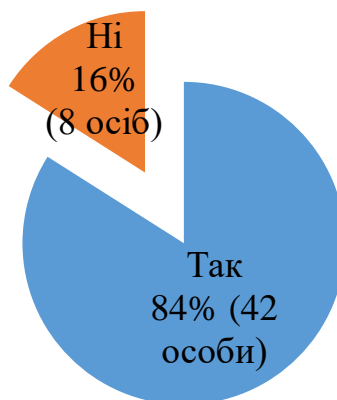
психології та норм розвитку, а також до напрацювання навичок догляду за малечю. Крім того, необхідно ознайомити молодих людей з особливостями стосунків між партнерами в перший рік після народження дитини. Менше часу треба приділити питанням суспільної важливості правильного виховання дітей та особистої відповідальності батьків за своїх нащадків.

Для того, щоб полегшити підбір проблемних питань, на які буде спрямована господарсько-економічна підготовка, також було розглянуто показники моди та частоти з круговими діаграмами.

Мода та частоти показали, що на питання «Ми з партнером вже обговорювали розподіл побутових обов'язків» всі досліджувані відповіли «Ні». Молоді люди взагалі не цікавляться розподілом праці по дому в сімейних стосунках до моменту проживання в одній квартирі чи будинку. Необхідність вирішувати побутові питання, що значно змінює характер романтичних стосунків, може ставати причиною конфліктів в парі та нудьги партнерів.

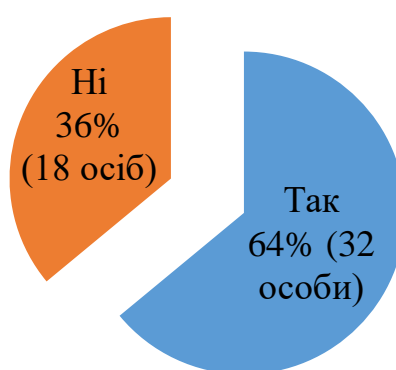
Мода показала, що на питання «Я роблю спонтанні покупки, через що мені часто не вистачає грошей» більшість досліджуваних відповіли «Так» (діаграма 11). Молодь не вміє планувати бюджет та слідує миттєвим потягам купити певну річ. Відсутність раціональності при витрачанні коштів може призвести до конфліктів в сім'ї, занурення у кредити та неможливість утримувати власну сім'ю. Фінансове марнотратство одного з подружжя особливо негативно впливає на благополуччя родини, якщо цей партнер має доступ до спільного сімейного бюджету. Відсутність коштів може відобразитись і на розвитку дитини, яка через нестачу грошей не отримувала якісної та корисної їжі, не відвідувала розвивальні, спортивні та творчі гуртки.

Діаграма 11. Відповіді досліджуваних на питання «Я роблю спонтанні покупки, через що мені часто не вистачає грошей».

Мода показала, що на питання «Обов'язки в сім'ї повинні розподілятися за статтю, а не вподобаннями» більшість досліджуваних відповіли «Так» (діаграма 12). В сучасному світі досі актуальні стереотипи про «чоловічу» та «жіночу» працю по дому. Небажання розподіляти обов'язки за вподобаннями може бути обумовлено думками студентів про те, що за таким підходом партнер обере обов'язки, які подобаються більшості людей, а досліджуваним залишаться ті, за які ніхто не хоче братися. Або партнер обере невеликий перелік обов'язків, які хоче виконувати, а інші не будуть робитися ніким.

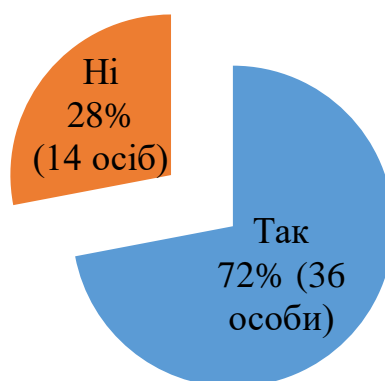
Діаграма 12. Відповіді досліджуваних на питання «Обов'язки в сім'ї повинні розподілятися за статтю, а не вподобаннями».

Мода показала, що на питання «Мій партнер повинний вирішувати всі фінансові та побутові питання» більшість досліджуваних відповіли «Так» (діаграма 13). Сучасні молоді люди не хочуть витрачати час на побутові обов'язки та витрачати кошти на потреби сім'ї. Вони прагнуть скинути

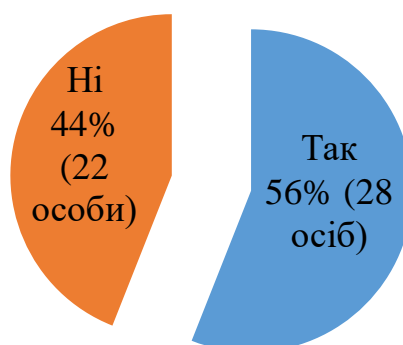
нецікаву домашню працю на когось іншого та витратити зароблені кошти на свої бажання. Спостерігається егоїстичне ставлення молоді до членів родини.

Діаграма 13. Відповіді досліджуваних на питання «Мій партнер повинний вирішувати всі фінансові та побутові питання».

Мода показала, що на питання «Якщо мені дуже хочеться купити щось для себе, я візьму кредит» більшість досліджуваних відповіли «Так» (діаграма 14). Більше половини молодих людей погано обізнані в питаннях фінансової грамотності. Це може в майбутньому призводити до того, що проценти минулих кредитів перекриватимуть дохід.

Діаграма 14. Відповіді досліджуваних на питання «Якщо мені дуже хочеться купити щось для себе, я візьму кредит».

Отже, при складанні програми дня господарсько-економічної підготовки до сімейного життя особливу увагу варто приділяти необхідності завчасного обговорення уявлень щодо розподілу побутових обов'язків між партнерами. Це дозволить уникнути ситуацій, коли подружжя має певні

очікування, які не виправдовуються. Також під час тренінгу необхідно роздивитись питання справедливості навантаження кожного з партнерів та фінансової грамотності.

2.3 Визначення необхідних соціально-педагогічних умов підготовки сучасної молоді до сімейного життя за результатами інтерв'ювання експертів.

Під час інтерв'ювання експертів акцент робився на обговорення психологічної, педагогічної та господарсько-побутової готовності. Було записано думки спеціалістів про готовність сучасної молоді до шлюбу, а також отримано поради щодо вправ, які доречно використовувати в тренінгу. При обробці записів було виокремлено місця, які можуть бути корисними для розробки програми підготовки, та систематизовано їх відповідно до тематики окремих складових готовності. Після цього, згруповані поради та зауваження було систематизовано та інтерпретовано.

Психологічна готовність: Експерти наголошують на тому, що психологічна готовність стосується не лише побудови відносин у шлюбі, але і правильного вибору партнера. Якщо чоловік та жінка молодої людини не готові до конструктивних здорових відносин, то емпатійність, вміння йти на компроміси не допоможе їй досягти благополуччя у сімейному житті. Шлюб ймовірно буде важким, якщо партнер має особистісні розлади, схильний до маніпулювання. Спеціалісти порадили включити у програму тренінгу вправи на виявлення людей з психологічними відхиленнями, обговорення меж здорових та токсичних стосунків.

У шлюбі з адекватними партнерами важливо розуміти, що доведеться йти на компроміси, адже бажання людей часто не співпадають. Деякі пари вважають, що всі їх інтереси, цілі та мрії повинні бути спільними. Коли з часом партнер проявляє інші, відмінні бажання, молоді люди сприймають це як зраду, як прояв нелюбові. Тому експерти радять розглянути з молоддю це питання, щоб запобігти конфліктам на ґрунті не ідентичності партнерів. Крім того, не треба мати ідеалізовані уявлення про роль жінки та чоловіка. Часто молоді люди очікують, що їх партнери будуть повністю задовольняти всі їх потреби, докладати максимальних зусиль для того, щоб відповідати високим вимогам. Однак, в довготривалих стосунках з сумісним проживанням

неможливо постійно бути у гарному настрої, виконувати на максимальну якість відведенні у парі функції.

Також спеціалісти радили додати у програму тренінгу розгляд емоційного зараження під час конфліктів. Молодим людям буде корисно знати, як не піддатись поганому настрою партнера та почати поводити себе агресивно у відповідь. Адже у багатьох пар є проблема, що вони під час конфлікту розпалюються від слів один одного та ускладнюють ситуацію. Бажаним, але складним для реалізації є раціональний підхід до сварок, нагадування собі про цілі, які хоче досягти людина в суперечці. Партнерам під час конфліктів важливо пам'ятати про те, що вони кохають один одного та хочуть бути разом.

Педагогічна готовність: Експерти вважають, що в програму тренінгу варто включити вправи по типу шкіл для майбутніх батьків. Вони зазначають, що психологія дорослих значно відрізняється від психології дітей, тому майбутнім батькам важливо усвідомлювати цю різницю. Спеціалісти порадили не робити нудних лекцій про виховання дітей і не рекомендувати педагогічну та психологічну літературу, а звернутися до більш сучасного методу навчання через відеоролики. Вони вважають, що пізнання дитячої психології таким чином буде більш цікаво молоді.

Крім того, експерти порадили розглянути можливість включити у програму вправи по догляду за немовлям. Адже багато молодих людей мають страх, що не впораються з процедурами догляду або бояться нашкодити дитині своїми діями. Для виконання вправ доречно взяти ляльок, які відповідають реальним розмірам дитини. Варіаціям вправ може бути годування з пляшки, заміна підгузків, проведення дитячого масажу для стимуляції вроджених рефлексів. Це дозволить молоді зрозуміти, що фізичне піклування за дитиною здійснювати не страшно.

Експерти наголошують на тому, що важливим є усвідомлення молодими людьми необхідності приділяти один одному увагу після народження дитини. Батьки не повинні забувати про власні відносини. Добре, якщо у догляді за

дитиною та її вихованні приймають участь обидва батьки, що дозволяє розвантажити жінку та сприяє гармонійному розвитку дитини за умови адекватності матері та батька. Молоді люди повинні розуміти, що гормональні перестройки дружини, переважно, поява нових проблем, пов'язаних зі здоров'ям та поведінкою дитини, можуть призводити до тимчасового погіршення стосунків. Але за умови чутливого ставлення один до одного та відсутності егоїзму ці труднощі не призведуть до розлучення.

Господарсько-економічна готовність: Експерти наголошують на тому, що в сучасному світі важливо заздалегідь обговорювати тип бюджету в сім'ї, адже зараз немає однієї прийнятої суспільством моделі. Кожна сім'я обирає, чи буде у партнерів спільний чи роздільний бюджет, хто його буде вести і хто буде мати доступ до грошей. При цьому, при виборі типу бюджету варто оцінювати його перспективи: вихід жінки в декрет, професійне зростання одного з подружжя, втрата роботи, небажання працювати когось з партнерів. Необхідно прорахувати, які наслідки може мати те чи інше рішення. Наприклад, як поєднується декрет жінки з роздільним бюджетом або втрата працездатності чоловіком при небажанні жінки займатися роботою. Тобто, при обговоренні партнери повинні враховувати і критичні ситуації.

Експерти вказують на те, що недостатньо лише обговорити розподіл обов'язків в парі. Від того, як було прийнято в сім'ї партнерів залежать їх уявлення та критерії якості. Тобто, наприклад, подружжя може домовитись, що чоловік буде витирати пил на шафах, а жінка готувати їжу. В сім'ї жінки пил вважався причиною багатьох хвороб дихальної системи, тому його прибирали кожного дня. Вона очікує, що чоловік буде протирати шафи щоденно, тоді як він звик прибирати пил лише тоді, коли його можна побачити оком. В сім'ї чоловіка у матері кулінарія була хобі, тому вона готувала багато складних блюд кожного дня. Відповідно чоловік очікує такого самого різноманіття від своєї дружини, хоча в її сім'ї зазвичай харчувались їжею швидкого приготування.

Спеціалісти радять додати у програму тренінгу вправу, яка включає в себе розподіл обов'язків по дому та подальше прораховування, яка техніка потрібна для здійснення цих обов'язків. При цьому, техніка може мати як базові функції для звичайного прибирання та готування, так і додаткові функції для щонайменшої потреби у причетності людини до процесу. Зрозуміло, що техніка різного рівня має відмінності у ціні, тому наступним кроком вправи є раціональне планування покупок відповідно до бюджету сім'ї. Збільшення заощаджень можливе за рахунок виходу на роботу або збільшення навантаження молодій людині, проте тоді в неї залишається менше часу на побутові обов'язки. Молодим людям необхідно оптимізувати цю систему та знайти оптимальне рішення.

Висновки до розділу 2.

Аналіз потреб сучасної молоді у підготовки до сімейного життя за результатами авторської анкети показав, що сучасна молодь має низькі рівні психологічної, педагогічної та господарсько-економічної готовності, середні рівні правової, моральної та сексуальної готовності до шлюбу, високі рівні соціальної та естетичної готовності.

Проте, за загальним показником готовності було з'ясовано, що вступ сучасної молоді у шлюб, вірогідно, не призведе до трагічних наслідків, проте благополуччя молодої сім'ї може бути під питанням. Для того, щоб гармонізувати стосунки та зробити сімейне життя молодих людей більш щасливим, доречно залучити сучасну молодь до соціально-педагогічних заходів підготовки до шлюбу.

Так як існує необхідність значного розвитку психологічної, педагогічної та господарсько-економічної готовності, варто виокремити по цілому дню тренінгу на інформування та практикуми за цими напрямками. На правову, моральну та сексуальну підготовку доречно буде виділити по півдня. На розбір питань соціальної та естетичної готовності, які у молодих людей вже розвинуті на високому рівні, залишиться по четверті дня.

Експерти порадили включити у день психологічної підготовки вправи на виявлення проблемних партнерів та дошлюбний вибір чоловіка та жінки; обговорення ймовірності різних бажань, мрій, інтересів в парі та невідповідності партнера суспільним ідеалам; розгляд емоційного зараження під час конфліктів, шляхи конструктивного розв'язання суперечок.

У день педагогічної підготовки, на думку спеціалістів, в рамках домашнього завдання варто залучати молодих людей до перегляду відеороликів стосовно дитячої психології; включити вправи по догляду за немовлям на прикладі повнорозмірної ляльки; обговорити особливості змін у стосунках в подружжі після народження дітей.

Експерти порадили включити у день господарсько-економічної підготовки інформацію про необхідність визначення типу бюджету з

врахуванням можливості критичних ситуацій; обговорення особливостей виконання побутових обов'язків в батьківських сім'ях партнерів; вправу, спрямовану на розподіл обов'язків по дому, прорахування необхідних одиниць побутової техніки, раціональне планування її купівлі відповідно до бюджету сім'ї, адекватний розподіл часу на роботу, господарські справи та відпочинок.

РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТУВАННЯ ТА АПРОБАЦІЯ МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ ДО СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ

3.1. Розробка авторської моделі підготовки сучасної молоді до сімейного життя.

Таблиця 2. Авторська модель підготовки молодих людей до шлюбу та сімейного життя.

Соціально-педагогічні умови	Здійснення в рамках соціально-педагогічного тренінгу поетапної підготовки сучасної молоді до сімейного життя з урахуванням домінуючих потреб
Цілі	Соціально-педагогічна підготовка молоді до створення та підтримки гармонійних, надійних та довготривалих подружніх стосунків
Зміст підготовки	<ol style="list-style-type: none"> 1. Підготовка молоді до дошлюбного вибору партнера 2. Формування установки до попереднього визначення позицій обох партнерів з приводу ключових питань сімейного життя 3. Напрацювання навичок розв'язання протиріч та створення доброзичливої атмосфери 4. Формування батьківської відповідальності обох партнерів та напрацювання навичок догляду та виховання дітей 5. Підготовка до побутових обов'язків та раціонального використання сімейного бюджету 6. Формування культури правових, соціальних та статевих відносин, моральне та естетичне виховання молоді

Форми та методи	Інтерактивні лекції, аналіз конкретних ситуацій, обговорення, практикуми для формування навичок, тренінгові вправи, домашні завдання
Критерії оцінки результатів	1. Відповідальне ставлення до виконання домашніх завдань 2. Результати повторного опитування молодих людей за авторською методикою для з'ясування наявності змін у показниках готовності до сімейного життя

На основі результатів емпіричного дослідження та авторської моделі було сформовано програму тренінгу для підготовки молодих людей до сімейного життя. Тренінг рекомендовано проводити в групах з 10-15 осіб. Розклад дня психологічної підготовки наведено в таблиці 3.

Таблиця 3. День психологічної підготовки сучасної молоді до шлюбу.

Назва та форма	Цілі	Короткий опис	Час
Вправа «Плюси та мінуси»	Знайомство групи, осмислення теми тренінгу, очікувань, формування вміння слухати іншого	Учасники по черзі називають свої ім'я, сильну та слабку сторону по темі тренінгу, а також повторюють слова попереднього учасника	10 хв
Активна лекція «Партнер як жива людина»	Гарне ставлення до несхожості партнерів в парі та відхилень від ідеалу, вдячність	Ведучий надає учасникам фрагменти лекції, які вони читають по черзі відповідно номеру. Обговорення	15 хв
Вправа «Я боюсь – я сподіваюсь»	Формування вміння ділитись думками та почуттями, казати про проблеми та їх спільно вирішувати	Учасники записують свої страхи та сподівання відносно шлюбу, ввіддають тренеру. Ведучий по черзі читає повідомлення учасників, а	15 хв

		група обговорює, як запобігти втіленню страхів та досягти бажаного	
Активна лекція «Проблемний партнер»	Виявлення партнерів, з якими не може бути гармонійного шлюбу, дошлюбний вибір, баланс внесків	Учасники уявляють партнера людини, яка щаслива у шлюбі. Розмірковують, які його якості до цього призвели. Так само з життєвим прикладом партнера людини, яка нещаслива у шлюбі. Ведучий фіксує від кожного учасника по 3 якості гарного та поганого партнера. Обговорення, лекція	25 хв
Вправа «Емоційна саморегуляція»	Емоційний контроль, формування вміння заспокоїтись	Психотехніки регуляції емоцій через дихання, динамічні рухи, контроль тону м'язів, уяву	5 хв
Активна лекція «Конфлікти в парі»	Ознайомлення з конструктивними шляхами розв'язання конфліктів	Лекція з розбором типових кейсів та прикладів учасників, розгляд проблеми емоційного зараження під час конфліктів та шляхів виходу з суперечок	15 хв
Підсумки, домашнє завдання	Усвідомлення цінності партнера та власних почуттів, навички пошуку компромісу	Тренер відповідає на питання. До наступного зайняття необхідно розглянути певний конфлікт в парі, який виник за цей час, та описати приводи, причини, підсилювачі для обох сторін та декілька шляхів знаходження компромісу	5 хв

Розклад дня педагогічної підготовки наведено в таблиці 4.

Таблиця 4. День педагогічної підготовки сучасної молоді до сімейного життя.

Назва та форма	Цілі	Короткий опис	Час
Перевірка домашнього завдання	Закріплення попереднього матеріалу	Обговорення кейсів з реальними конфліктами в парах учасників	15 хв
Лекція «Розвиток дитини»	Знання особливостей когнітивного та особистісного розвитку малечі	Тренер читає лекцію з показом способів розвитку когнітивної, емоційної та особистісної сфери дітей	5 хв
Вправа «Догляд за немовлям»	Формування навичок годування немовля, заміни підгузок та масажу	На повнорозмірній ляльці учасники по кроку навчаються доглядати за дитиною: годувати з пляшки, займатися гігієною, робити масаж для стимуляції рефлексів	20 хв
Активна лекція «Вплив мами і тата»	Усвідомлення впливу батьківського стилю виховання на психіку дитини	Лекція. Після чого тренер пропонує учасникам по черзі витягнути з мішечка предмет та сказати, чим роль батьків у вихованні дитини на нього схожа (пульт – перемикають увагу дитини)	15 хв
Практикум «Династія невротиків»	Виявлення традицій токсичного виховання дітей у родині	Виявлення за допомогою діагностичних методик стилів виховання в батьківських	15 хв

		сім'ях учасників, розбір шляхів подолання засвоєних моделей	
Активна лекція «Криза після появи дитини»	Ознайомлення з типовими проблемами в парі, які з'являються після появи дітей	Лекція з розбором типових кейсів стосовно кризи у стосунках між молодими батьками, обговорення шляхів подолання негативних змін	5 хв
Вправа «Розклад дня в декреті»	Формування реалістичних уявлень про життя з немовлям, оптимізація розподілу часу	Учасники за допомогою тренера складають розклад дня, який дозволяє приділяти час собі, своєму партнеру, догляду та вихованню дитини, вирішенню своєї частини побутових обов'язків	10 хв
Підсумки, домашнє завдання	Поглиблення знань у дитячій психології та позитивних стилях виховання	Тренер відповідає на питання. До наступного зайняття необхідно подивитись запропоновані тренером відео уроки від психологів та педагогів	5 хв

Розклад дня господарсько-економічної підготовки молодих людей наведено в таблиці 5.

Таблиця 5. День господарсько-економічної підготовки сучасної молоді до сімейного життя.

Назва та форма	Цілі	Короткий опис	Час
Перевірка домашнього завдання	Закріплення попереднього матеріалу	Обговорення переглянутих відео уроків, коментарі тренера	10 хв

Активна лекція «Тип бюджету»	Усвідомлення потреби визначення типу сімейного бюджету з врахуванням можливості критичних ситуацій	Лекція з мозковим штурмом щодо плюсів та мінусів розглянутих типів бюджету, розглядом окремих випадків: декрет, різниця зарплат, наявність непередбачуваних витрат тощо	25 хв
Вправа «Ремонт»	Уявлення про мілкий побутовий ремонт, техніку безпеки	Розв'язання кейсів типових побутових поломок, техніки безпеки та шляхів запобігання псуванню побутової техніки і меблів	15 хв
Активна лекція «Побутові очікування від партнера» з практикумом	Усвідомлення впливу батьківської моделі розподілу обов'язків на очікування партнера відносно внеску у побут	Лекція з подальшою рольовою психологічною виставою за участі «жінки», «чоловіка», «тещі», «тестя», «свекрові», «свекра», «дітей» та інших родичів або друзів	20 хв
Вправа «Розподіл побутових обов'язків та бюджету»	Формування навичок жити відповідно заробітку, раціонально планувати розклад дня	Учасники чесно розподіляють обов'язки по дому, планують покупку необхідних одиниць побутової техніки відповідно до бюджету сім'ї, адекватно виокремлюють час на роботу, побут та відпочинок	15 хв
Підсумки, домашнє завдання	Практичне застосування навичок розподілу побутових обов'язків	Тренер відповідає на питання. До наступного зайняття необхідно обговорити з партнером розподіл обов'язків	5 хв

		з врахуванням вподобань кожного	
--	--	---------------------------------	--

Розклад дня правової та моральної підготовки молодих людей наведено в таблиці 6.

Таблиця 6. День правової та моральної підготовки сучасної молоді до сімейного життя.

Назва та форма	Цілі	Короткий опис	Час
Перевірка домашнього завдання	Закріплення попереднього матеріалу	Обговорення, наскільки легко було домовитись з партнером про розподіл обов'язків, які проблеми виникали	5 хв
Активна лекція «Сімейний кодекс»	Обізнаність в правах, обов'язках подружжя відповідно закону	Ведучий надає учасникам фрагменти лекції, які вони читають по черзі відповідно номеру. Обговорення	10 хв
Тест «Правова обізнаність»	Заповнення пропусків у знаннях своїх прав як шлюбного партнера та батька дитини	Учасники відповідають на тест з практичними завданнями. Після заповнення всіх відповідей відбувається перевірка та обговорення	15 хв
Вправа «Шлюб громадянський та фактичний»	Розгляд наслідків, плюсів та мінусів офіційного шлюбу та співмешкання	Учасники розподіляються на 2 групи. Перша група відстоює плюси громадянського шлюбу, а друга – фактичного. Учасники повинні запевнити ведучого, чому йому варто обрати саме ту форму	10 хв

Лекція «Релігія та сім'я»	Розуміння відмінності церковного шлюбу, проблеми конфліктів в сім'ї через релігію	Тренер читає лекцію з приводу релігійних непорозумінь в сім'ї, питань релігійної приналежності дітей	5 хв
Практикум «Рівень морального розвитку»	Формування вміння приймати важкі рішення відповідно до власних принципів та моральних норм	Учасники розв'язують дилему «Хайнц і його хвора дружина». Обговорюються моральні принципи з врахуванням специфіки ситуації. Тренер не засуджує будь-яке рішення учасників	15 хв
Диспут «Подружня вірність»	Усвідомлення власних поглядів на проблему зради у сімейних стосунках, розуміння різноманітності відношень людей до цієї проблеми	Обговорення проблеми зради у сімейних стосунках. Розгляд кейсів стосовно зрад у різних ситуаціях: зрада як помста, зрада у стані сп'яніння, зрада при відносинах на відстані, зрада з людиною своєї статі, фізична та духовна зрада тощо	15 хв
Підсумки, домашнє завдання	Формування вміння приймати важкі рішення відповідно до власних принципів та моральних норм	Тренер відповідає на питання. До наступного зайняття учасникам необхідно обдумати план дій у разі, якщо партнер стане інвалідом	5 хв

Розклад дня сексуальної, естетичної та соціальної підготовки молодих людей наведено в таблиці 7.

Таблиця 7. День сексуальної, естетичної та соціальної підготовки сучасної молоді до сімейного життя.

Назва та форма	Цілі	Короткий опис	Час
Перевірка домашнього завдання	Закріплення попереднього матеріалу	Обговорення планів дій учасників у разі, якщо партнер стане інвалідом	10 хв
Активна лекція «Питання сексології»	Закріплення культури статевого спілкування та розуміння будови людського тіла	Лекція з відповідями на запитання учасників, з акцентом на фізіологію (демонстрацією на моделях), обговорення сексуальних проблем	15 хв
Вправа «Проблеми сексуального життя»	Обізнаність у шляхах рішення сексуальних проблем у відносинах	Розбір кейсів сексуального життя: сумісність партнерів, періоди вагітності та пологів, цілібат до шлюбу та пости, імпотенція, втрата потягу, нудьга під час сексу тощо	15 хв
Диспут «Сексуальне виховання дітей»	Розуміння специфіку сексуального виховання дітей	Обговорення учасниками та тренером, у скільки років потрібно починати говорити з дітьми про секс, що вони мають та не мають знати про стосунки батьків, як вести бесіду, чи потрібно купляти дітям заздалегідь засоби контрацепції тощо	10 хв
Лекція «Етика стосунків»	Оволодіння правилами міжособистісного та сімейного етикету	Інформування учасників щодо етичних норм міжособистісної взаємодії партнерів, відносин з родичами подружжя	5 хв

Вправа «Естетика сімейного життя»	Формування вміння організувати культурне дозвілля, відпочинок та сімейні свята, бажання розвивати родинні традиції	Учасникам пропонується визначити для себе та партнерів улюблені способи відпочинку та узгодити, на який відпочинок можна домовитись, щоб він сподобався обом партнерам. Учасникам треба подумати, чи може це стати традицією в майбутньому	10 хв
Диспут «Рівні права партнерів»	Запобігання знеціненню внеску та примусу партнерів	Обговорення права голосу кожного з партнерів, їх ролі у родині відповідно до статусу, заробітку, статі та власності майна	15 хв
Підсумки, завершення тренінгу	Закріплення попереднього матеріалу	Тренер відповідає на питання. Підводить підсумки тренінгу	10 хв

3.2. Результати апробації авторської моделі підготовки до сімейного життя серед молоді.

Через декілька днів після завершення тренінгу в форматі фокус-груп було зібрано та систематизовано думки молодих людей стосовно ефективності занять. Молодь вважає, що найбільш цікавими та корисними були вправи «Догляд за немовлям», «Династія невротиків», «Розподіл побутових обов'язків та бюджету», «Ремонт» та «Побутові очікування від партнера». Тобто, при підготовці до сімейного життя студенти надають перевагу практичним побутовим вправам, які відображують реальність, а не ідеалізовані уявлення про сімейне життя.

Різноманітними були погляди про доречність включення у тренінг та задоволеність лекціями та вправами на тематику рівноправ'я партнерів, правової обізнаності, плюсів та мінусів громадянського та фактичного шлюбу, виявлення токсичних партнерів. Під час тренінгу було помітно, що деякі молоді люди прагнуть відстояти власну точку зору на зазначені проблеми та намагаються конфліктувати з іншими учасниками. Під час проведення фокус-груп після тренінгу частина молоді зазначила, що обговорення цієї тематики може викликати проблеми та конфлікти в сім'ї. Але більше половини досліджуваних вважали, що питання прав, ролей, шлюбного статусу та уникнення токсичних партнерів є дуже важливими для комфорту жінки та чоловіка, сприятливої атмосфери в родині.

Декілька досліджуваних висловились, що необхідно додати у тренінг більше завдань, пов'язаних з взаємодією з родичами партнера. Програма передбачає розгляд наслідків батьківського виховання для стилю відношення до дітей в молодій сім'ї, впливу батьківської моделі розподілу обов'язків на очікування партнера відносно внеску у побут, етичних норм спілкування з родичами подружжя. Проте, немає вправ, спрямованих на розв'язання кейсів, що саме робити, якщо батьки нав'язують власні погляди, намагаються провокувати конфлікти в подружжі. Молоді люди зазначили, що їм не вистачає порад як налагодити відносини з батьками партнера та усунути їх від

сімейного життя, як зробити так, щоб чоловік та жінка не нехтували комфортом та спокоєм партнера заради матері.

Загалом молоді люди суб'єктивно оцінюють тренінг як ефективний. Вони вказують на те, що заняття допомогли їм краще зрозуміти специфіку сімейного життя і те, що проблеми не завжди вказують на відсутність любові. Молодь радить покращити тренінг через залучення профільних спеціалістів, зокрема сексологу та психологу. Деякі молоді дівчата вважають, що питання сексуального життя краще обговорювати в групах за статтю, тобто окремо з жінками, окремо з чоловіками.

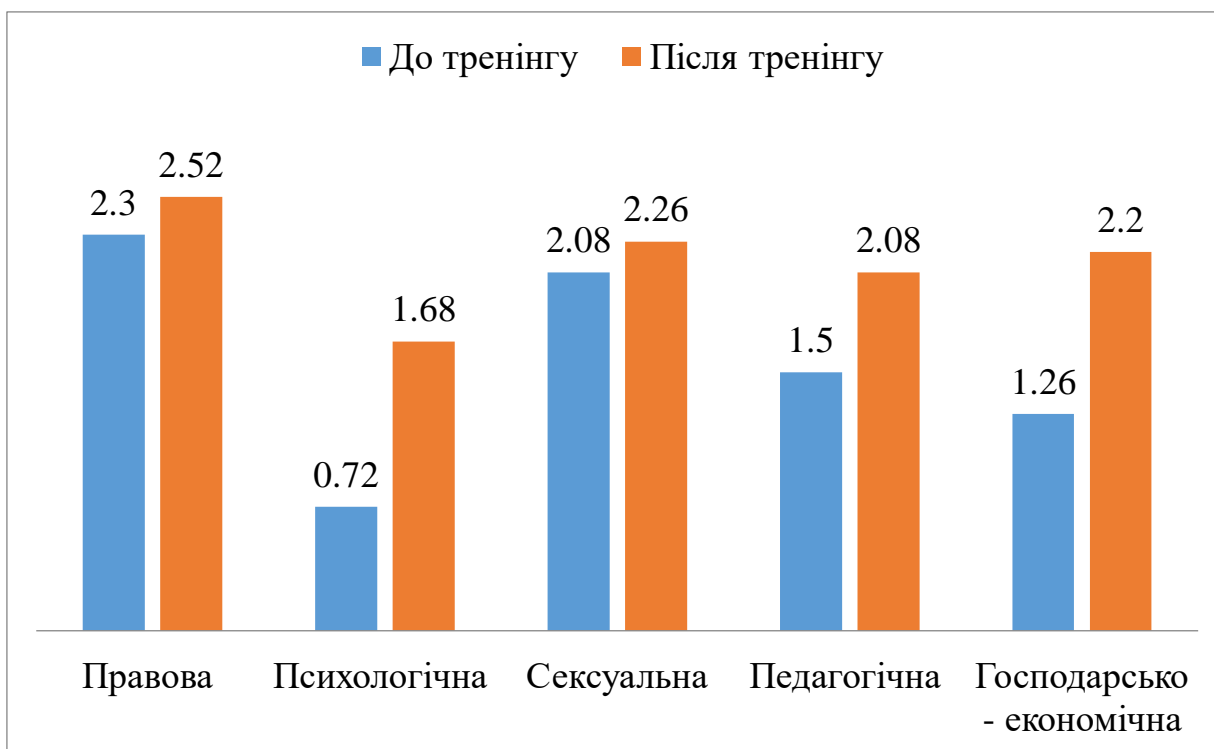
Крім того, молоді люди вказують на те, що було б доречно збільшити час занять на пів години, щоб виконувати вправи в більш повільному темпі. Щодо формату проведення, то молодь зазначила, що якщо дистанційна форма не буде мати занять по догляду за немовлям на повнорозмірних ляльках, то це значно знизить ефективність та цікавість тренінгу. Тому просто замінити цю вправу на лекцію для дистанційного тренінгу недоречно.

Отже, суб'єктивна ефективність тренінгу висока. Для того, щоб дізнатись об'єктивну ефективність було проведено повторне опитування досліджуваних за авторською методикою. Було простежено, як змінились середні значення до та після тренінгу за допомогою Т-критерія Вілкоксона для порівняння залежних шкал. Статистична значимість різниці між результатами молодих людей до та після проходження занять за шкалою загального показника готовності до сімейних відносин становить менше 0,001. Середнє значення зросло на 3,06, що підтверджує ефективність тренінгової програми за авторською моделлю підготовки.

За шкалами правової (статистична значимість дорівнює 0,001), психологічної (статистична значимість дорівнює менше 0,001), сексуальної (статистична значимість дорівнює 0,011), педагогічної (статистична значимість дорівнює менше 0,001), господарсько-економічної (статистична значимість дорівнює менше 0,001) готовності також наявні суттєві відмінності

між результатами до та після тренінгу. Середні значення за цими шкалами відображені у діаграмі 15.

Діаграма 15. Ефективність правової, психологічної, сексуальної, педагогічної та господарсько-економічної підготовки в рамках тренінгу.

За шкалами соціальної (статистична значимість дорівнює 0,083), моральної (статистична значимість дорівнює 0,083) та естетичної (статистична значимість дорівнює 0,083) готовності немає суттєвих відмінностей між результатами до та після тренінгу. Тобто, ефективність занять тренінгу за цими аспектами готовності до шлюбу є сумнівною.

Отже, авторська модель підготовки та відповідний тренінг є цікавими для молодих людей та ефективними для покращення показників загальної, правової, психологічної, сексуальної, педагогічної та господарсько-економічної готовності.

3.3 Результати апробації авторської моделі підготовки сучасної молоді до сімейного життя серед експертів.

Було проведено фокус-групу зі спеціалістами Державного інституту сімейної та молодіжної політики. Експерти виразили невпевненість, що варто акцентувати увагу на певних потребах молодих людей. Було запропоновано або робити тренінг з рівномірним розподілом часу на лекції та вправи стосовно кожного аспекту підготовки, або взагалі прибрати завдання, що стосуються видів готовності, які розвинуті на високому рівні. Адже спеціалісти вбачають причину відсутності суттєвих позитивних змін у показниках соціальної, моральної та естетичної готовності у включенні в програму тренінгу обмеженої кількості завдань на цю тематику.

Також експерти висловили сумніви щодо доречності включення в програму в рамках моральної підготовки лекції про релігійну приналежність партнерів. Спеціалісти вважають, що підготовка релігійних молодих людей до сімейного життя відбувається за своїми правилами. Якщо виникають конфлікти в парі з цього приводу, то тренінг мало вплине на думку партнерів. Слова духовник керівників, церковної спільноти тощо будуть більш важливими для молодих людей. Тому розглядати релігійні питання не дуже доречно, якщо враховувати, що час тренінгу значно обмежений.

Щодо часу проведення тренінгу, спеціалісти погодились з думкою молодих людей, що необхідно збільшити кожний день занять на пів години. Це дозволить не поспішати при виконанні вправ та не обривати думки молоді під час обговорення. Для студентів не є проблемою займатися протягом 2 годин без перерви. Але якщо їм буде важко засвоювати такий обсяг інформації, то можна додати невеличку перерву. Експерти радять орієнтуватись на групу, яка набереться, та враховувати її індивідуальні особливості.

Експерти вважають, що авторська модель є ефективною, а тренінг вимагає невеликого вдосконалення. Говорити про їх введення в обов'язковій формі для вивчення студентами ще зарано. Необхідно спробувати

запровадження допрацьованих тренінгових занять у факультативній формі. Оцінити, чи будуть студенти зацікавлені у такій ініціативі, чи будуть відвідувати заняття за власним бажанням. Можливо, доречно проводити тренінг не в рамках університетського навчання, а окремо по попередньому запису. Тоді молоді люди будуть вважати, що відвідування занять є їх власним бажанням, а не вимогою навчального закладу.

Також треба розглянути можливість видання сертифікатів о прослуховуванні програми за умови появи на всіх заняттях. Спеціалісти вважають, що хоча такий сертифікат немає ніякої академічної сили, але позитивно впливає на самооцінку учасників та сприяє більш відповідальному ставленню до проходження всіх занять тренінгу.

Висновки до розділу 3.

При апробації авторської моделі та відповідного їй тренінгу серед молодих людей було виявлено, що при підготовці до сімейного життя студенти надають перевагу практичним побутовим вправам, які відображують реальність. Різноманітними були погляди про доречність включення у тренінг тематики рівноправ'я партнерів, правової обізнаності, плюсів та мінусів громадянського та фактичного шлюбу, виявлення токсичних партнерів. Молоді люди виявили бажання бачити у тренінгу більше завдань, пов'язаних з взаємодією з родичами партнера. Вони також потребують залучення профільних спеціалістів, зокрема сексологу та психологу. Крім того, молоді люди вказують на те, що було б доречно збільшити час занять на пів години, щоб виконувати вправи в більш повільному темпі. Загалом молоді люди суб'єктивно оцінюють тренінг як ефективний та цікавий.

За порівнянням результатів зрізу даних до та після тренінгу спостерігається покращення показників загальної, правової, психологічної, сексуальної, педагогічної та господарсько-економічної готовності. Це вказує на високу об'єктивну ефективність тренінгової програми.

Експерти запропонували зробити тренінг з рівномірним розподілом часу на лекції та вправи стосовно кожного аспекту підготовки або взагалі прибрати завдання, що стосуються видів готовності, які розвинуті на високому рівні. Адже включення у програму декількох завдань моральної, естетичної та соціальної підготовки не мали ефективності. Експерти також не радять включати в програму обговорення релігійні питання.

Вони погоджуються з молодими людьми, що треба збільшити час, відведений на лекції та вправи. Загалом, експерти вважають, що авторська модель є ефективною, а тренінг вимагає невеликого вдосконалення. Доречно спробувати запровадження опрацьованих тренінгових занять у факультативній формі, а також треба розглянути можливість видання сертифікатів по прослуховуванню програми за умови появи на всіх заняттях.

ВИСНОВКИ

Готовність до шлюбу – це інтегроване психологічне утворення, що включає стійку позитивну мотивацію до шлюбу, наявність знань, навичок та особистісних якостей, що вимагає роль партнера в подружжі, а також здатність до емпатії, розуміння членів родини, уміння виховувати дітей та прагнення до дітонародження.

Підготовка до подружнього життя – це комплекс соціально-педагогічних та психологічних методів та програм, що спрямовані на становлення позитивних установок, отримання знань та напрацювання навичок, що призводять до формування ціннісних орієнтацій на створення родини, правильний вибір шлюбного партнера, збереження та зміцнення сімейних стосунків, виховання гідних членів суспільства.

Серед потреб сучасної молоді у підготовці до подружнього життя можна виокремити необхідність здобуття фізіологічної, соціальної, психологічної, господарсько-економічної, моральної, сексуальної, правової, педагогічної та естетичної готовності до сімейних стосунків.

Українські програми підготовки молодих людей до шлюбу є наразі недостатньо розробленими. В школах відбувається хаотичне, одностороннє інформування учнів щодо деяких аспектів статевої відносин та сімейних ролей. Діти прослуховують лекції, що іноді супроводжуються фрагментами фільмів на відповідну тематику. Проте немає інтерактивності надання матеріалу.

Більш глибоке опрацювання питань сімейних стосунків доступне в Україні в платній формі, під час індивідуального консультування або консультування пари. Молоді люди можуть звернутися до психологів самостійно або привести на сеанс партнера, з яким передбачається шлюб. За власний кошт з'являється можливість детально розібрати неможливість знайти адекватного вимогам коханого, сумісність пари, виявити вразливі місця та небезпеки стосунків тощо.

Також українська молодь може відвідувати тренінги, спрямовані на підготовку до сімейного життя. Це дозволяє відпрацювати навички взаєморозуміння, вирішення конфліктів, підтримки сприятливого клімату в сім'ї. В межах групи можливе програвання типових проблемних ситуацій в родині, розподілу функцій її членів тощо.

Було розглянуто міжнародні програми підготовки сучасних молодих людей до сімейного життя. Варто звернути особливу увагу на успішний досвід соціальної підготовки до шлюбу у Польщі, моральної підготовки до сімейних стосунків у Німеччині, сексуальної підготовки до ведення статевого життя у Скандинавських країнах, педагогічної підготовки до виховання дітей у США.

Враховуючи ситуацію війни в Україні підготовка молоді до шлюбу повинна бути в першу чергу спрямована на роботу з військовозобов'язаними та їх партнерами, адже від сприятливості сімейних стосунків залежить ефективність та психологічний стан військового. Крім того, при складанні програми підготовки до шлюбу треба враховувати, що наразі існує велика вірогідність виникнення дистантних сімей, несподіваного перерозподілу ролей та обов'язків, втрати членів родини тощо.

Аналіз потреб сучасної молоді у підготовки до сімейного життя за результатами авторської анкети показав, що сучасна молодь має низькі рівні психологічної, педагогічної та господарсько-економічної готовності, середні рівні правової, моральної та сексуальної готовності до шлюбу, високі рівні соціальної та естетичної готовності.

Проте, за загальним показником готовності було з'ясовано, що вступ сучасної молоді у шлюб, вірогідно, не призведе до трагічних наслідків, проте благополуччя молодої сім'ї може бути під питанням. Для того, щоб гармонізувати стосунки та зробити сімейне життя молодих людей більш щасливим, доречно залучити сучасну молодь до соціально-педагогічних заходів підготовки до шлюбу.

При апробації авторської моделі та відповідного їй тренінгу серед молодих людей було виявлено, що при підготовці до сімейного життя

студенти надають перевагу практичним побутовим вправам, які відображують реальність. Різноманітними були погляди про доречність включення у тренінг тематики рівноправ'я партнерів, правової обізнаності, плюсів та мінусів громадянського та фактичного шлюбу, виявлення токсичних партнерів.

Молоді люди виявили бажання бачити у тренінгу більше завдань, пов'язаних з взаємодією з родичами партнера. Вони також потребують залучення профільних спеціалістів, зокрема сексологу та психологу. Крім того, молоді люди вказують на те, що було б доречно збільшити час занять на пів години, щоб виконувати вправи в більш повільному темпі. Загалом молоді люди суб'єктивно оцінюють тренінг як ефективний та цікавий.

За порівнянням результатів зрізу даних до та після тренінгу спостерігається покращення показників загальної, правової, психологічної, сексуальної, педагогічної та господарсько-економічної готовності. Це вказує на високу об'єктивну ефективність тренінгової програми.

Експерти запропонували зробити тренінг з рівномірним розподілом часу на лекції та вправи стосовно кожного аспекту підготовки або взагалі прибрати завдання, що стосуються видів готовності, які розвинуті на високому рівні. Адже включення у програму декількох завдань моральної, естетичної та соціальної підготовки не мали ефективності. Експерти також не радять включати в програму обговорення релігійних питань.

Вони погоджуються з молодими людьми, що треба збільшити час, відведений на лекції та вправи. Загалом, експерти вважають, що авторська модель є ефективною, а тренінг вимагає невеликого вдосконалення. Доречно спробувати запровадження допрацьованих тренінгових занять у факультативній формі, а також треба розглянути можливість видання сертифікатів по прослуховуванню програми за умови появи на всіх заняттях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арцимеєва Д., Терентьєва Г., Чуйко О., Шкуро В., Голотенко А. Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи: навчальний посібник [Електронне видання] <https://drive.google.com/file/d/1r0qbJVj-IXfSjLtvzvJDeicK5YFI6wZL/view>
2. Бацилева О. В., Астахов В. М., Пузь І. В. Дослідження психологічних аспектів готовності до шлюбу сучасної молоді. 2019. URL: <https://r.donnu.edu.ua/bitstream/123456789/1307/1/711-Article%20Text-910-1-10-20191104.pdf> (дата звернення: 28.02.2023).
3. Бацилева О. В., Астахов В. М., Пузь І. В. Особливості готовності до батьківства студентської молоді. 2019. URL: <https://r.donnu.edu.ua/handle/123456789/1306> (дата звернення: 01.03.2023).
4. Бурлуцька Т. Л., Оніпченко О. І. Гендерний аспект формування усвідомленого батьківства як соціально-педагогічна проблема. // Гендерна політика очима української молоді : регіон. наук.-практ. конф. (Харків, 30 листопада 2016 р.). Харків: Хар нац. ун-т міського господ. імені О. М. Бекетова, 2016. С. 34–45.
5. Бялик О.В. Досвід Євросоюзу щодо статевого виховання учнівської молоді та її підготовка до подружнього життя й відповідального батьківства. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: збірник наукових праць. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2014. Вип. 18. Кн.1. С. 90–98.
6. Бялик О. В. Статева просвіта учнівської молоді: досвід ФРН. 2008. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/zbirnik_nayk_praz/2008/2008_2_3.pdf (дата звернення: 04.03.2023).
7. Бялик О.В. Статева та сексуальна просвіта учнів в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору. // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет

- імені Григорія Сковороди». К.: Гнозис, 2014. Вип. 5, Том IV(55). С. 79–85.
8. Василенко О. М., Ілюк Л. І. Особливості статевого виховання учнівської молоді. // Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. Випуск 36. С. 25-27.
 9. Венгер Г. С. Психологічні особливості рольових стосунків у дистантних сім'ях. // Проблеми сучасної психології. 2015. №27.
 10. Глушич В. В. Феномен батьківської культури: порівняльний аналіз досвіду України та США. 2014. URL: <https://oaji.net/articles/2014/927-1414743736.pdf> (дата звернення: 04.03.2023).
 11. Гончарук М. С., Гречановська О. В. Психологічні особливості готовності молоді до подружніх стосунків. // Матеріали XLVIII науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 13- 15 бер. 2019 р. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/27776/7909.pdf> (дата звернення: 27.02.2023).
 12. Грись А. М. Особливості ставлення до майбутнього сімейного життя в період дорослішання. // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Житомир: Видавництво ЖДУ ім. І Франка, 2020. Т. XI Випуск 21. С. 94-113.
 13. Дейниченко Л. М., Качило А. Е. Особливості психологічної готовності до шлюбу в юнацькому віці. // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки. 2018. Випуск 4. С. 102-106.
 14. Дзюбенка О. Гендерні відмінності в уявленнях про сімейне життя у студентів із повних та розлучених родин. // Наука і освіта. 2018. №3. С. 92-98.
 15. Журавльова Л., Халетський О. М. Чинники психологічної готовності до сімейного життя в юнацькому віці. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/340654002_CINNIKI_PSIHOLO

GICNOI GOTOVNOSTI DO SIMEJNOGO ZITTA V UNACKOMU V
ICI (дата звернення: 02.03.2023).

16. Захарченко В.Г. Соціально-психологічні особливості готовності молоді до подружнього життя. // Український соціум. 2004. №1 (3). С. 14-23.
17. Кара А. Соціальна робота з дітьми сиротами, які мають статус внутрішньо переміщених осіб. // Матеріали VII Міжнародної наукової конференції «Наукове прогнозування та проектування майбутнього країни: ідеї миру та ненасильства у змінах глобального порядку, Запоріжжя, 24 бер. 2017 р. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/2195/document.pdf> (дата звернення: 02.03.2023).
18. Кісарчук З. Г., Єрусевич О. І. Психологічна допомога сім'ї. К.: Главник, 2006. 128 с.
19. Кляпець О. Я., Ларіна Т. О. Підготовка молоді до подружнього життя: Методичні рекомендації. К.: Міленіум, 2009. 104 с.
20. Колбіна Л. А., Паскаль О. В. Підготовка студентської молоді до сімейного життя. // Інноваційна педагогіка. 2021. Вип. 34 (2). С. 75-79.
21. Костю С. Й., Митрюк В. Ю. Специфіка підготовки молоді до шлюбу та сімейного життя. // Вісник Національного університету оборони України. 2018. №1 (49). С. 50-59.
22. Кравець В. Підготовка школярів до сімейного життя в країнах Європи: теорія та практика. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2019. №1. С. 20-29.
23. Крижановська Л. Г., Скориніна-Погребна О. В. Особливості емоційної готовності молоді до шлюбно-сімейних відносин. // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2016. Вип. 20. С. 109-117.
24. Лисенкова І. П., Пустовойтенко В. А. Психологічний тренінг як засіб підготовки молоді до шлюбно-сімейних відносин. // Дніпровський

- науковий часопис публічного управління, психології, права. 2021.№6. С. 90-96.
- 25.Логвінова Д., Коломоець А. Психологічна готовність до шлюбу у юнацькому віці // *Vzdelávanieaspoločnosť: medzinárodný nekonferenčný zborník*. Prešov, 2016. С. 509–516.
- 26.Магдисюк Л. І. Фактори, що обумовлюють психологічну готовність молоді до шлюбно-сімейних відносин. // *Heraldpedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. №52. С. 67-70.
- 27.Магдисюк Л. І., Демчук В. Б. Психологічна готовність української молоді до материнства. // *Science, research, development*. 2022. № 50. С. 67-70.
- 28.Мельничук Т. І. Соціально-психологічні закономірності економічної соціалізації молоді сім'ї: теоретико - емпіричне дослідження. *Психологічний часопис: науковий журнал / за ред. С.Д. Максименка*. № 3. Вип. 13. Київ : Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2018. – с. 96-110. <http://ua.appsyjournal.com/issue/3/>
- 29.Міненко О. О. Психологічна готовність молоді до шлюбно-сімейних відносин. // *Актуальні проблеми психології*. 2019. Т.IX. Вип. 12. С. 186–195.
- 30.Мушкевич М. І., Федоренко Р. П., Магдисюк Л. І., ДучимінськаТ.І. *Психологія молоді сім'ї: монографія*. Луцьк: Вежа-Друк, 2018. 235 с.
- 31.Недавня Н. Напрямки та форми соціальної роботи з дітьми із дистантних сімей. // *Матеріали VII Міжнародної наукової конференції «Наукове прогнозування та проектування майбутнього країни: ідеї миру та ненасильства у змінах глобального порядку, Запоріжжя, 24 бер. 2017 р.* URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/2195/document.pdf> (дата звернення: 02.03.2023).
- 32.Нестайко І. Підготовка молоді до життя в сім'ї – важливий аспект соціалізації особистості (польський досвід). // *European political and law discourse*. 2017.Т. 4.Вип. 5. С. 161-167.

33. Овод Ю. В., Венцеславська Т. І. Шляхи формування психологічної готовності розлучених людей до вступу в новий шлюб. // Габітус. Серія: Соціальна психологія. Юридична психологія. 2021. № 22. С. 154-161.
34. Підчасов Є.В., Зіза Є.О. Особливості готовності сучасної студентської молоді до створення сім'ї у юнацькому віці. // Матеріали науково-практичної конференції «Харківський осінній марафон психотехнологій», Харків, 27 жов. 2018 р. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8c71663f-d9c1-428f-aaaf-fc91f9e3a327/content> (дата звернення: 03.03.2023).
35. Пірен М., Ясенова А. Молода сім'я в сучасному українському суспільстві: стан та проблеми // Український науковий журнал «Освіта регіону». 2011. №4.
36. Помиткіна Л. В. Психологія прийняття особистістю стратегічних життєвих рішень: монографія. К.: Кафедра, 2013. 381 с.
37. Прокопенко Н.С., Тертична Н.А. Погляди на шлюб та сім'ю в системі ціннісних орієнтацій сучасної молоді. // Молодий вчений. №8 (108). С. 26-29.
38. Радчук В. М. Теоретичний аналіз наукових підходів до розуміння та тлумачення психологічної готовності до шлюбно-сімейних стосунків. 2013. URL: <https://soc.univ.kiev.ua/sites/default/files/library/elopen/aktprob.18.160.pdf> (дата звернення: 27.02.2023).
39. Ратушна Т. О. Соціокультурні зміни в Україні в умовах гібридної війни. // Матеріали VII Міжнародної наукової конференції «Наукове прогнозування та проектування майбутнього країни: ідеї миру та ненасильства у змінах глобального порядку, Запоріжжя, 24 бер. 2017 р. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/2195/document.pdf> (дата звернення: 02.03.2023).

40. Сіданіч І. Л., Белодєд Я. П. Чинники, що обумовлюють готовність студентської молоді до сімейного життя. // Науковий вісник УМО. Серія: Педагогіка. 2019. Випуск 4.
41. Сидоренко С. В. Проблеми сім'ї як соціального інституту в умовах сучасного українського суспільства. // Матеріали VII Міжнародної наукової конференції «Наукове прогнозування та проектування майбутнього країни: ідеї миру та ненасильства у змінах глобального порядку, Запоріжжя, 24 бер. 2017 р. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/2195/document.pdf> (дата звернення: 02.03.2023).
42. Столярчук О. А. Психологія сучасної сім'ї: навч. посіб. Кременчук: ПП Щербатих О. В., 2015. 136 с.
43. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. К.: «Академвндав», 2014. 456 с.
44. Фомічова В. М. Уявлення молоді про чинники щасливого подружнього життя. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2015. №2 (27). С. 90-96.
45. Хавула Р. Психологічний аналіз чинників та рівнів підготовленості молоді до створення сім'ї // Актуальні питання гуманітарних наук. 2013. Вип. 4. 246-253.
46. Христенко О. М. Цінності української молоді в часи війни: до питання громадського виховання майбутніх лікарів. // Медична освіта. 2022. №2. С. 100-103.
47. Чуйко О.В. Психологічне благополуччя дитини: від методології оцінювання до прикладних практик // Том 1 № 7 (2021): Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота» - С.62-68.
48. Efevbera Y., Bhabha J., Farmer P. E., Fink G. Girl child marriage as a risk factor for early childhood development and stunting. // Soc Sci Med. 2017. P. 91–101.

49. Häggman-Laitila A., Salohekkilä P., Karki S. Young People's Preparedness for Adult Life and Coping After Foster Care: A Systematic Review of Perceptions and Experiences in the Transition Period. // Child & Youth Care Forum. Vol. 48. P. 633-661.
50. Killawi A., Fathi E., Dadras I., Daneshpour M. Perceptions and Experiences of Marriage Preparation Among U.S. Muslims: Multiple Voices from the Community. // Journal of Marital and Family Therapy. 2017. №2 (44).
51. Maksymova N., Hrys A., Maksymov M., M. Krasilova Y., Udovenko J. Causes and criteria of disharmonies in family system functioning (2021) Linguistics and Culture Review, VOL. 5 NO. S4 (2021), pp. 300 – 310
<https://doi.org/10.21744/lingcure.v5nS4.1578>
<http://lingcure.org/index.php/journal/article/view/1578>
52. Menestrel S. L. Family Well-Being, Readiness, and Resilience. 2019. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK547609/> (дата звернення: 05.03.2023).
53. Nadir A. Preparing Muslims for marriage. 2010. URL: <https://www.soundvision.com/article/preparing-muslims-for-marriage?page=1> (дата звернення: 05.03.2023).
54. Nikolova Y. The readiness of young people for family life (to be in relationship). 2021. URL: <https://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/146> (дата звернення: 05.03.2023).
55. Rahmah N., Kurniawati W. Relationship between Marriage Readiness and Pregnancy Planning among Prospective Brides. 2021. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC9309681/> (дата звернення: 05.03.2023).
56. Raj A, Boehmer U. Girl child marriage and its association with national rates of HIV, maternal health, and infant mortality across 97 countries. Violence Against Women. 2013. №19(4). P. 536–551.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Інструкція. Прочитайте твердження, які стосуються ваших стосунків з партнером та поглядів на подружнє життя. З'ясуйте, наскільки кожне з них відповідає особливостям вашої пари. Виражайте згоду знаком «+», а незгоду знаком «-». Відповідайте чесно (партнер не дізнається про ваші відповіді).

1. Я не до кінця розумію свою роль у майбутньому шлюбі.
2. Якщо з партнером щось станеться, я зможу самотійно виховати дітей.
3. Благополучні українські сім'ї є запорукою щасливої нації.
4. Я відчуваю особисту відповідальність за себе та свого партнера.
5. Представники протилежної статі майже нездатні на щось корисне.
6. Я знаю свої законні права та обов'язки у майбутньому шлюбі.
7. Вивчення батьківських прав можна відкласти до народження дітей.
8. Я ознайомлений з основними статтями сімейного кодексу.
9. Я чітко розумію, які форми поведінки у шлюбі є неприпустимими.
10. Треба поважати права партнера, незалежно від його статі, віри тощо.
11. Буду вступати у шлюб стільки разів, доки не знайду ту саму людину.
12. У виникненні сімейних конфліктів часто винні обидва партнера.
13. Я маю сильне бажання турбуватись про близьких мені людей.
14. Намагаюсь завжди відстояти свою точку зору, бо маю рацію.
15. Жінку та чоловіка робить людьми доброта та терпимість до інших.
16. Я розумію, що розвиток стосунків залежить від зусиль партнерів.
17. Мені не цікаві проблеми партнера, доки вони не впливатимуть на мене.
18. Я вмю пристосуватись до недоліків партнера, не жертвуючи собою.
19. Мені легко піклуватись про свій психологічний стан у відносинах.
20. Я ціную внески, які робить у розвиток наших стосунків партнер.
21. Секс з партнером став неприємний обов'язком, якого я прагну уникнути.
22. Я намагаюсь слідувати гігієнічним нормам та правилам безпеки у сексі.
23. Вступ до шлюбу – автоматична згода на секс, коли заманеться партнеру.

24. Не потрібно знати анатомію та фізіологію, під час сексу тіло все підкаже.
25. Мені вдалось побудувати довірливі статеві відносини з партнером.
26. Іноді я цікавлюсь питаннями дитячої психології та виховання.
27. У мене є позитивний досвід та навички догляду за маленькою дитиною.
28. Я розумію, як можуть змінитись подружні відносини після появи дітей.
29. Якщо з дитиною буде складно впоратись, можна віддати її бабусі.
30. Діти – це майбутнє нації, тому треба виховувати їх гідними людьми.
31. Ми з партнером вже обговорювали розподіл побутових обов'язків.
32. Я роблю спонтанні покупки, через що мені часто не вистачає грошей.
33. Обов'язки в сім'ї повинні розподілятися за статтю, а не вподобаннями.
34. Мій партнер повинний вирішувати всі фінансові та побутові питання.
35. Якщо мені дуже хочеться купити щось для себе, я візьму кредит.
36. Я вмію організовувати веселі свята для близьких мені людей.
37. У нас з партнером є свої особисті традиції та пам'ятні місця.
38. Мене складно назвати людиною, що любить романтику та естетику.
39. Я люблю продумувати програму нашого сумісного відпочинку.
40. Іноді я спонукаю партнера до відвідування культурних заходів.